

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Lina Jurgelionytė-Šmukštienė

Edukologijos magistrantūros studentė

**JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS MOKINIŲ MOKYMOŠI
MOTYVAI IR MOKYKLINIS NERIMASTINGUMAS**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
doc. dr. E. P. Zambacevičienė

Šiauliai, 2010

Darbas originalus ..... Lina Jurgelionytė-Šmukštienė

TURINYS

SANTRAUKA	
SUMMARY	
ĮVADAS	6
1. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS TARPSNIO ESMINIAI YPATUMAI.....	10
2. MOKYMO SI MOTYVŲ IR MOTYVACIJOS SAMPRATA	16
2.1. Mokymosi motyvacijos samprata.....	16
2.2. Motyvacijos teorijos	18
2.3. Mokymosi motyvų klasifikacija	20
3. MOKYKLINIS NERIMAS IR NERIMASTINGUMAS.....	26
2.1. Nerimo ir nerimastingumo samprata	26
3.2. Pradinių klasių mokinių nerimo apraiškos	29
3.3. Nerimo atsiradimą aiškinančios teorijos	31
3.4. Nerimo sutrikimai.....	33
4. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS MOKINIŲ MOKYMO SI MOTYVŲ IR MOKYKLINIO NERIMASTINGUMO TYRIMAS	37
4.1. Tyrimo metodikos ir organizavimas.....	37
4.1.1. Mokymosi motyvų tyrimo metodika	37
4.1.2. Mokyklinio nerimastingumo tyrimo metodika.....	37
4.1.3. Tyrimo imtis ir organizavimas	38
4.2. Mokymosi motyvų tyrimo rezultatai ir analizė	38
4.3. Mokyklinio nerimastingumo tyrimo rezultatai ir jų analizė.....	40
4.4. Vyraujančių mokymosi motyvų ir mokyklinio nerimastingumo ryšys.....	47
5. MOKYMO SI MOTYVACIJOS SKATINIMO BŪDAI.....	49
6. NERIMASTINGUMO ĮVEIKIMO BŪDAI.....	51
IŠVADOS.....	53
LITERATŪRA.....	54
PRIEDAI	59

SANTRAUKA

JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS MOKINIŲ MOKYMOSI MOTYVAI IR MOKYKLINIS NERIMASTINGUMAS

Magistro darbas

Magistro darbo **tikslas** – išnagrinėti mokinių mokymosi motyvus ir mokyklinį nerimastingumą.

Buvo iškelta **hipotezė** – egzistuoja ryšys tarp skirtingų mokymosi motyvų ir nevienodu mokyklinio nerimo apraiškų. Tikėtina, kad stipriausias ryšys yra tarp socialinio pripažinimo motyvo ir mokyklinio nerimastingumo apraiškų.

Tyrimo metodika. Mokinių mokymosi motyvams tirti buvo naudojama E. Zambacevičienės, D. Janulytės anketa „Kodėl aš mokausi“. Mokinių nerimastingumo lygiui nustatyti buvo naudota B. Fillipso metodika „Mokyklinio nerimo diagnostinis įvertinimas“.

Tyrimo dalyvavo 200 respondentų: po 100 miesto ir kaimo mokyklose besimokančių 4 klasės mokinių.

Tyrimo rezultatai. Atlikus jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių mokymosi motyvų tyrimą nustatyta, kad daugumai respondentų būdingesnis socialinio pripažinimo motyvas. Miesto mokyklose besimokančiųjų tarpe yra daugiau mokinių, kuriems būdingas vidinis mokymosi motyvas. Atskleisti nežymūs skirtumai lyčių atžvilgiu: yra daugiau berniukų, negu mergaičių, kuriems būdingas socialinio pripažinimo motyvas.

Atlikus mokinių nerimastingumo lygio tyrimą nustatyta, jog tiriamiesiems yra būdingas padidėjęs arba aukštas mokyklinio nerimastingumo lygis. Atskleisti nedideli skirtumai lyčių atžvilgiu: mergaičių nerimastingumo lygis yra aukštesnis nei berniukų. Kaimo mokyklose ugdomų moksleivių nerimastingumo lygis yra žemesnis, nei besimokančiųjų mieste. Daugumai tiriamųjų būdinga aplinkinių lūkesčių nepateisinimo, saviraiškos, žinių patikrinimo baimės.

Tyrimo hipotezė pasitvirtino ir stipriausias ryšys yra tarp socialinio pripažinimo motyvo ir mokyklinio nerimastingumo apraiškų.

Darbe yra 6 skyriai. 1 – 3 teoriniuose skyriuose aprašomas jaunesniojo mokyklinio amžiaus tarpsnio esminiai ypatumai, mokymosi motyvų ir mokymosi motyvacijos samprata, mokyklinis nerimas ir nerimastingumas. 4 skyriuje aprašomi mokymosi motyvų ir mokyklinio nerimastingumo tyrimai. 5 ir 6 skyriuose pateikiami mokymosi motyvacijos skatinimo ir mokyklinio nerimastingumo įveikimo būdai.

SUMMARY

LEARNING MOTIVES AND SCHOOL ANXIETY OF YOUNGER PUPILS

Master Thesis

Aim – to examine the reasons for student learning and school anxiety.

Hypothesis – there is a link between learning motivation and different manifestations of anxiety at school. It is likely that the strongest link is between social recognition motif and school anxiety manifestations.

Methods. There was used a questionnaire „Why I Teach“ made by E. Zambacevičienė and D. Janulytė to investigate the students' learning motives. The method „School anxiety diagnostic evaluation“ made by B. Fillips was used to identify students' anxiety level.

The study included 200 respondents: 100 urban and 100 rural school pupils of class 4.

Results. The study of the younger students found that most respondents are of typical social recognition motif. Among urban schools there are more students with a strong inner learning motivation. There were revealed slight differences between the sexes: there are more boys than girls with a strong social recognition motif.

The study of students' anxiety level found that students are characterized by enlarged or high school anxiety level. There were revealed small differences in gender: girls' anxiety level is higher than boys'. Anxiety level in rural schools is lower than in the urban ones. Most respondents are characterized by low expectation from the people around, self-expression and knowledge testing fear.

The study hypothesis was confirmed, and the strongest relationship is between social recognition motif and school anxiety manifestations.

The paper contains 6 sections. Theoretical sections 1 – 3 describe the essential characteristics of younger students, the concept of learning motives and motivation, school anxiety and restlessness. Section 4 describes the studies of learning motives and school anxiety. Sections 5 and 6 describe the motivation and school anxiety coping mechanisms.

IVADAS

Aktualumas. Mokykla – antroji vaiko bendruomenė, į kurią vaikas patenka po šeimos ir kurioje socializuojasi, įgauna tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius (Kvieskienė, 2003). Vaiko savijautai mokykloje turi reikšmės ne tiek mokymo medžiaga, programos, kiek pats mokymo organizavimas, mokinio ir mokytojo tarpusavio sąveika, mokyklos klimatas ir jo įtaka asmenybės formavimuisi (Barkauskaitė, Mišeikytė, 2006).

Pasak E. Hurlock (1972), sveikas emocinis klimatas padeda vaikui atsipalaiduoti, jaustis laimingu, turinčiu mokymosi motyvų ir linkusiu paklusti taisyklėms. Nesveikas emocinis klimatas sukelia vaikui įtampą, nervingumą, irzlumą, padidėja jo kritiškumas, sumažėja noras mokytis.

Pasak J. Kasiulio, V. Barvydienės (2005), motyvacija – elgesio (veiksmų, veiklos) skatinimo sistema, kurią sukelia įvairūs motyvai.

Įvairiais aspektais paauglių mokymosi motyvaciją tyrinėjo šie Lietuvos mokslininkai: J.Laužikas, M. Barkauskaitė, A. Paurienė, J. Uzdila; B. Čėsnaitė; L. Rupšienė (Dereškevičius, Rimkevičienė, Targamadzė, 2000). Pradinių klasių mokymosi motyvaciją tyrė A. Juodeikytė ir R. Pocevičienė (2002); M. Pileckaitė – Markovienė (2001).

M. Pileckaitės-Markovienės, T. Lazdausko, D. Nasvytienės (2006) teigimu, yra duomenų, kad pastarąjį dešimtmetį labai padaugėjo nerimastingų pradinukų. Anot J. Milašauskienės, E.Zambacevičienės, V. Dapkevičienės (2008), mokyklinį nerimą galima apibūdinti kaip vaiko emocinę būseną, kylančią dėl realaus ar įsivaizduojamo pavojaus, susijusio su mokykla. Nerimastingumas – tai asmenybės bruožas, gana pastovi savybė, o nerimo būseną, tai laikina savybė (Gage, Berliner, 1994).

Jaunesniajame mokykliniame amžiuje mokymasis, santykiai su mokytojais ir bendraklasiais yra svarbiausios moksleivių veiklos sferos, nuo kurių priklauso ne tik intelektinė raida, bet ir emocinis gyvenimas. Vaikų nerimastingumas, susijęs su įvairiais jų elgesio mokykloje aspektais, t.y. vaikų mokyklinis nerimastingumas, yra nevienodo lygio (Augis, 1984).

Kaip rodo įvairių autorių atliktų tyrimų rezultatai, dalis vaikų išgyvena nerimą, patiria įvairių baimių, susijusių su mokyklos lankymu (Milašauskienė, Zambacevičienė, Dapkevičienė, 2008). Užsienio mokslininkų 1960 m. atlikti tyrimai parodė, kad 20% pradinių klasių mokinių kenčia nuo mokyklinio nerimo (Žukauskienė, Kratavičienė, Zlatkutė, 2000).

Jaunesniųjų moksleivių mokyklinį nerimastingumą tyrinėjo D. Beresnevičienė, M. Markovienė, R. Eidukevičius (1999); M. Pileckaitė – Markovienė (2001); E. Tulickas ir E. Zambacevičienė (2003) tyrė mokinių mokyklinio nerimo apraiškas skirtingose ugdymo

pakopose; V. Jakutienė, N. Bražienė, I. Ramaneckienė (2005) aprašė kai kuriuos metodus, skirtus III-IV klasių mokinių nerimastingumui tirti.

W. K. Silverman, A. M. La Greca, S. Wasserstein (1995) tyrė 7-12 metų amžiaus vaikus. Gauti rezultatai parodė, jog mergaitės daugiau nerimauja nei berniukai.

Vaiko vystymasis nėra tolydus procesas, nes kiekvienu amžiaus tarpsniu vaiko interesai bei galimybės būna skirtingi ir kiekvienu amžiaus tarpsniu „pagauti“ gali tik atitinkamus poveikius, juos išgyventi bei objektyvuoti savo sąmonėje (Laužikas, 1993). Todėl greitai vykstančių pokyčių nei vaikas, nei jo aplinkiniai negali priimti ar apsiprasti (Barkauskaitė, Mišeikytė, 2006). Kalbant apie vaiko edukologiją, kurią R. Marcinkus (Barkauskaitė, Mišeikytė, 2006) apibūdina remdamasis E. Eriksono iškelta teorija, teigdamas, kad veikia ne tik bendražmogiškieji faktoriai neigiamos aplinkos faktoriai, išryškėja ir kriziniai institucinio vaiko ugdymo etapai, neigiamai veikiantys vaiko sveikatą ir socializacijos raidą. Vienas iš šių etapų yra kai vaikas iš vieno ar kelių mokytojų ugdymo aplinkos pereina į dalykinę ugdymo sistemą. Pereinant į dalykinę ugdymo sistemą, vaikams tenka susidoroti su šiais sunkumais: kabinetine mokymo tvarka, nauju kolektyvu bei mokytojais, bendrauti su skirtingo amžiaus vaikais. Mokiniai, baigę pradinio ir pagrindinio ugdymo pirmąją pakopą ir pradėję mokytis naujoje pakopoje, patiria ugdymo sunkumų, nes keičiasi ne tik aplinka, bet ir ugdymo turinys, ugdymo procesas, ugdymosi sąlygos.

Darbo autorės nuomone, duomenų apie tai, jog būtų tirti 4 klasių mokinių mokymosi motyvai ir/ar mokyklinis nerimastingumas nepavyko rasti.

E. Zambacevičienė, E. Tulickas (2004) tyrė IV, V, X, XII klasių mokinių patiriamo nerimo lygį, taikant Fillipso mokyklinio nerimo testą.

Tyrimo problema. Ketvirtos klasės mokiniai baigia pradinę mokyklą, artėja prie dalykinės sistemos ir formaliojo vertinimo. Tyrimai (Rupšienė, 1996) rodo, kad didžioji dauguma mokinių nori eiti į pirmą klasę, bet per ketverius mokymosi pradinėje mokykloje metus noras mokytis gerokai sumažėja. Ketvirtoje klasėje į mokyklą noriai eina tik 68 proc. vaikų. Autorė pabrėžia, kad kelia susirūpinimą tai, kad ketvirtoje klasėje jau 15 proc. vaikų atsako, jog jiems negera mokykloje. Tad, kokie yra vyraujantys 4 klasės mokinių mokymosi motyvai? Kokie mokyklinio nerimo faktoriai rodo aukštą nerimastingumo lygį?

Tyrimo objektas – 4 klasės mokinių mokymosi motyvai ir mokyklinis nerimastingumas.

Tyrimo hipotezė – egzistuoja ryšys tarp skirtingų mokymosi motyvų ir nevienodų mokyklinio nerimo apraiškų. Tikėtina, kad stipriausias ryšys yra tarp socialinio pripažinimo motyvo ir mokyklinio nerimastingumo apraiškų.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti mokinių mokymosi motyvus ir mokyklinį nerimastingumą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išstudijuoti literatūrą mokymosi motyvų ir mokyklinio nerimo klausimais.
2. Išsiaiškinti 4 klasės mokinių vyraujančius mokymosi motyvus.
3. Atskleisti mokinių nerimo apraiškas.
4. Nustatyti ryšį tarp mokymosi motyvų ir mokyklinio nerimo.

Tyrimo metodologinė nuostata – tyrimas grindžiamas humanistinės psichologijos ir pedagogikos ugdymo krypties idėjomis: pagal C. Rogers (2005), mokiniai mokosi tada, kai mokymasis tampa malonumu. Remiantis A. H. Maslow (2006), mokymasis priklauso nuo tinkamų, palankių sąlygų ir nuo to, ar mokinys jaučiasi saugus. Kaip sutarti su kitais žmonėmis, vieni kitus papildydami moko šeima, mokykla, religinė bendruomenė, draugai, kartais žiniasklaida (Berns, 2009).

Tyrimo metodai:

1. teoriniai: literatūros analizė jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių mokymosi motyvų ir mokyklinio nerimastingumo klausimais;
2. empiriniai: anketos 4 klasių mokiniams;
3. statistiniai: kiekybinė tyrimo rezultatų analizė atlikta, naudojantis programomis Microsoft Office Excel 2003 ir SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) Statistics 17.0, koreliacinė analizė (Pearsono koreliacijos koeficientas).

Tyrimo metodika:

1. Mokinių mokymosi motyvams tirti buvo naudojama E. Zambacevičienės, D. Janulytės (Zambacevičienė, 2006) anketa „Kodėl aš mokausi“.
2. Mokinių nerimastingumo lygiui nustatyti buvo naudota B. Fillipso (Raigorodskyj, 1998, rusų kalba) metodika „Mokyklinio nerimo diagnostinis įvertinimas“.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrime dalyvavo 200 respondentų: po 100 miesto ir kaimo mokyklose besimokančių 4 klasės mokinių. Iš jų po 50 berniukų ir mergaičių, besimokančių skirtingose vietose esančiose mokyklose. Tyrimas buvo atliktas Mažeikių miesto ir kaimo mokyklose.

Tyrimo etapai:

I etapas (2007 m. rugsėjis – 2008 m. gruodis) analizuojama literatūra jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų mokymosi motyvų ir mokyklinio nerimastingumo klausimais, ruošiamas tyrimo instrumentas.

II etapas (2009 m. sausis) vykdomas tyrimas.

III etapas (2009 m. vasaris – 2010 m. balandis) atliekama tyrimo rezultatų analizė.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, 6 skyriai, išvados, literatūros sąrašas, 3 priedai. Darbe pateikiama 16 lentelių, 4 paveikslai.

1. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS TARPSNIO ESMINIAI YPATUMAI

6-11 metų amžiaus vaikai yra priskiriami jaunesniajam mokykliniam amžiui. Pagrindiniai šio laikotarpio uždaviniai yra draugystė, įgūdžių mokymasis, savęs įvertinimas, konkrečios operacijos ir komandiniai žaidimai. Svarbiausias šio amžiaus veikų procesas yra mokymasis ir ugdymas (Pileckaitė-Markovienė, Nasvytienė, Bumblytė, 2004).

Amžiaus tarpsnį, kuris trunka nuo 8 iki 11-12 metų A. Gučas (1990) vadina antrąja vaikyste. Šis laikotarpis dabartiniu metu dažniau vadinamas viduriniąja vaikyste, kurios ribos nuo 6 iki 12 metų (Kraig, 2000, Žukauskienė, 2001).

D. Beresnevičienė, M. Markovienė, R. Eidukevičius (1999) viduriniąją vaikystę apibūdina kaip ypatingą vaiko gyvenimo periodą, kuris trunka nuo 6 iki 12 metų. Išskiriamos trys vystimosi kryptys: 1. vaiko išėjimas iš namų į mokyklą; 2. besivystančių nervų bei raumenų panaudojimas žaidimų metu; 3. vaiko ėjimas į suaugusiųjų pasaulį, kupiną sąvokų, logikos, simbolikos ir emocijų.

Pedagogikoje šis amžiaus tarpsnis yra vadinamas jaunesniuoju mokyklinio amžiumi (I-IV klasės). Pagrindinė vaiko veikla šiame vystimosi etape – mokymasis, planingas ir organizuotas, privalomas. Mokymosi procese formuojasi nauji svarbūs psichikos bruožai. Apskritai pradinukui būdinga ilga, pastovi ir žvali nuotaika. Pastebėta, kad 9-12 metų vaikai ypač jautriai išgyvena nelygybę. (Zambacevičienė, 2006).

V. Muchina (1988) teigia, kad šio amžiaus moksleiviai siekia palaikyti savo lytinės priklausomybės prestižą. Vaikai dar šališkiau nei iki mokyklos jungiasi į berniukų ir mergaičių grupes. Visi vaiko, pagal socialinį statusą, asmenybės laimėjimai sudaro pagrindą antrajam jo asmenybės gimimui, kai pradeda formotis jo pasaulėžiūra ir gyvenimo pilietinė pozicija.

A. Gučas (1990) teigia, kad pradinėse klasėse mergaitės dirba greičiau ir tikslinčiau už berniukus. Tobulėja fiziniai ir protiniai gebėjimai.

M. Pileckaitė – Markovienė (2004) nurodo, kad jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai išgyvena meistriškumo prieš menkavertiškumą krizę. Pagrindiniai jų uždaviniai – draugystė, įgūdžių mokymasis, komandiniai žaidimai.

Vidurinės vaikystės amžiuje vaikai labai tiksliai gali nustatyti ir išreikšti savo santykį kitų atžvilgiu. Kiekvienoje grupėje yra populiariausi, gerbiamiausi ir visiškai nepopuliarūs, negerbiami. Grupė skirstoma į pogrupes, kurios keičiasi savo nariais priklausomai nuo susiklėsčiusios situacijos klasėje ar žaidime. Draugai, su kuriais sueina tas pats vaikas, gali būti įvairūs. Didėja bendraamžių įtaka, su kuriais praleidžiama daugiau laiko nei anksčiau.

Vaikui pradėjus lankyti mokyklą, atsiranda naujų mokymosi formų, kurios papildo senąsias. Mokymasis tampa planingas, organizuotas, privalomas. Suaugusieji nurodo vaikui darbo uždavinius, nustato jų atlikimo terminus. Tuo mokymasis nutolsta nuo žaidimo ir artėja prie darbo. Mokymasis tampa pagrindine vaiko veikla.

Anot M. Pileckaitės – Markovienės (2004), socialinė vaiko pozicija, atsakomybės, pareigos jausmas gali sukelti baimę būti „ne tuo“. Vaikas bijo nesuspėti, pavėluoti, padaryti kažką ne taip, būti neigiamai įvertintas, nubaustas. Vaikai, kurie iki mokyklos neįgijo bendravimo su bendraamžiais ir suaugusiais patirties, nepasitikintys savimi, bijo nepateisinti suaugusiųjų lūkesčių, patiria adaptacijos problemų mokykloje ir bijo mokytojų. Šios baimės pagrindas yra baimė suklysti, kvailai pasielgti, būti išjuoktam. Jaunesniajame mokykliniame amžiuje klaida tai ne tik konkretaus veiklos rezultato įvertinimas. Vaikas subjektyviai suvokia klaidą kaip visos savo asmenybės įvertinimą.

Ketvirtoje klasėje padidėja skaičius nepažangių mokinių, linkusių menkinti savo ir taip nedidelius pasiekimus.

A. Gučas (1990), M. Pileckaitė – Markovienė (2004) pažymi, jog jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikų yra saviti augimo ir raidos tempai, organizmo biocheminiai, endokrininiai ir imunologiniai poslinkiai. Vaiko organizmą stipriai veikia nauji socializacijos veiksniai, ypač nauja veikla – mokymasis, sparčiai skatinama fizinė ir psichinė raida, šiame periode smarkiai didėja svoris ir ūgis. Vyksta spartūs kraujagyslių sistemos pokyčiai, auga širdis. Sustiprėja kairiojo smegenų pusrutulio veikla, stiprėja sąlyginiai refleksai.

Šiame amžiaus tarpsnyje kuriasi vaiko aukštosios nervinės sistemos tipas, kuris priklauso nuo jaudinimo ir slopinimo procesų pusiausvyros bei jų paslankumo. Augant didėja vaikų protinis darbingumas, kuris priklauso ne tik nuo amžiaus, bet ir nuo lyties, mokyklinės brandos, individualių mokinių savybių.

Didėja pradinukų protinis darbingumas, kuriasi dienos, savaitės, mokslo metų protinės veiklos stereotipas. Yra būtina įvertinti pradinuko protinį darbingumą, nes nuo jo priklauso mokymosi sėkmė. Pradėjus lankyti mokyklą, vaiko gyvenimo aplinkybės keičiasi. Pirmiausia, vaikas turės nustatytomis valandomis keltis ir eiti į mokyklą, atlikti mokytojų skirtas užduotis, neatsitraukdamas nuo jų po 40-45 minutes. Jis taip pat turės mokytis savo vienmečių grupėje (klasėje). Kad darbas būtų įmanomas ir sėkmingas, vaikai turės paklusti būtinai tvarkai, pripažinti teisėtą mokytojo autoritetą, pripažinti, kad ir kitų grupės narių darbas yra prasmingas, ir rasti bendravimo būdų su visa grupe. Visa tai reikalauja tam tikros vaiko adaptacijos prie naujų sąlygų.

Pradiniame mokykliniame amžiuje tobulėja vaiko loginis mąstymas, suvokimas, lavėja vaizduotė, dėmesys, atmintis. Šiame amžiuje formuojasi sugebėjimas sutelkti dėmesį ties dalykais, kurie nėra įdomūs.

Apibendrinus psichologinius darinius jaunesniame mokykliniame amžiuje galima teigti, kad būdingiausia šioje amžiuje veiklos rūšis tampa mokymasis (Gučas, 1990). Būtent šio amžiaus vaikų atmintis vystosi 2 kryptimis:

1. Didėja žodinio – loginio ir prasminio išiminimo vaidmuo ir lyginimasis svoris, lyginant su vaizdiniu konkrečiu .

2. Mokiniai gali sąmoningai valdyti savo atmintį ir reguliuoti jos procesus (išiminimą, išlaikymą ir atgaminimą).

D. Beresnevičienė (2003) išskiria, kad pradinio mokyklinio amžiaus vaikai, sulaukę 6 – 12 metų, turi išmokti tam tikrų dalykų, t. y. jiems keliami tam tikri vystymosi užduotys:

- turi išmokti užmegzti draugiškus santykius;
- turi mokėti vertinti save; atlikti konkrečias operacijas (pagal J. Piaget); susidaryti tam tikrus įgūdžius;
- žaisti grupinius žaidimus.

J. Piaget (Myers, 2000), daugiau kaip 50 metų praleidęs su vaikais, įsitikino, kad vaiko protas nėra sumažinta suaugusiojo proto kopija. Vaikai aktyviai ir visai kitaip nei suaugusieji kuria savo supratimą apie pasaulį .

J. Piaget (Žukauskienė, 1996) nuomone yra keturios pažintinės raidos stadijos (žr. 1 lentelę). Jis nurodo kiekvienos stadijos apytikrą amžių, bet amžiaus ribos nėra griežtai apibrėžtos. Be to, Piaget nuomone, kiekviena iš stadijų nesibaigia staiga, tiksliai sakant lieka jos pėdsakai. Vienoje situacijoje vaiko mąstymas gali būti priešoperacinis, o kitoje jis gali mąstyti logiškiau. Jaunesnysis mokyklinis amžius atitinka konkrečių operacijų raidos stadijai, t. y. nuo 7 iki 11 metų . Formalių operacijų raidos stadija prasideda nuo 12 metų.

Kognityvinės raidos stadijos Piaget teorijoje

Amžius	Stadija	Būdingi požymiai	Pagrindiniai pasiekimai
Nuo gimimo iki 2 metų	Sensomotorinė	Vaikas aplinkai pažinti naudoja jutimus ir motorinius sugebėjimus. Šis periodas prasideda refleksais, o baigiasi sensomotorinių sugebėjimų kompleksine koordinacija.	Vaikas išsąmonina, kad objektai egzistuoja ir tada, kai jis jų negali matyti (Objekto pastovumo supratimas; pradeda prisiminti ir įsivaizduoti (protinė reprezentacija).
2 –6 metų	Priešoperacinė	Vaikas pasauliui pažinti naudoja simbolinį mąstymą, taip pat ir kalbą. Mąstymas yra egocentriškas	Vaizduotė labai išlavėjusi. Vaiko mąstymo centracija ir egocentrizmas mažėja, jis pradeda suprasti kitų požiūrį.
7 – 11 metų	Konkrečių operacijų	Vaikas supranta ir taiko logines operacijas ir principus savo patirčiai ar suvokimas paaiškinti .	Naudodamasis loginiais sugebėjimais, vaikas mokosi suprasti masės, svorio, skaičių tvermės ir kitas konkrečias sąvokas.

1 lentelės tęsinys 14 puslapyje

1 lentelės tęsinys

<p>Nuo 12 metų</p>	<p>Formalių operacijų stadija</p>	<p>Paauglys arba suaugęs žmogus sugeba mąstyti abstrakčiomis ir hipotetinėmis sąvokomis. Paauglys dažnai pervertina savo naują sugebėjimą ir yra linkęs manyti, kad niekas taip gerai ir giliai nesupranta vykstančių pasaulyje procesų kaip jis.</p>	<p>Suprantama, kad yra daug atsakymų į vieną klausimą ir daug klausimų kiekvienam atsakymui. Dėmesio centre dažnai būna etiniai, politiniai, socialiniai klausimai.</p>
--------------------	---------------------------------------	---	---

Vaikas turi savo individualų pasaulį, kuriam neužtenka žinių, informacijos, patirties, gaunamos iš kitų žmonių. J. Piaget (2002) tyrimai rodo, kad pats vaikas atranda, sužino stebėdamas, fantazuodamas, eksperimentuodamas, tirdamas, bandydamas, kurdamas, - jis “konstruoja” save. Suaugusio vaidmuo dėl šios priežasties anaipol neturėtų sumažėti, tik įgyti kitą pobūdį. Anot jį, svarbiausias ugdymo tikslas – parengti vaiką kūrybingumam darbui, taigi ir kūrybingam gyvenimui.

J. Piaget (2002) rašo, kad jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai sprendami konkrečias problemas, pradeda naudotis loginiu mąstymu. Įsisąmonina tokias logines operacijas kaip tapatumas, grįžtamasis ryšys, dviejų objekto savybių sąryšis, išmoksta sudėti ir atimti, dalinti ir dauginti, taikydamas tuos naujus įsisąmonintus principus kiekvienu konkrečiu atveju. Tobulėja atkuriamoji ir kūrybinė vaizduotė. Kūrybinės vaizduotės vaizdai tampa realistiškesni, nėra nežaboto fantazavimo.

E. Eriksonas (Berns, 2009) aiškino asmenybės raidą kaip individų sąveikų socialinėje aplinkoje rezultatą. Jis nustatė aštuonias kritines psichosocialinės raidos stadijas. Nuo to, kaip žmogus įveikia iššūkius vienoje raidos pakopoje, priklausys jo gebėjimas įveikti sunkumus kitose stadijose. Mokyklinio amžiaus stadija prasideda nuo 6 metų ir tęsiasi iki lytinės brandos. Šioje stadijoje vaikas turi besimokydamas mokykloje laikytis nurodymų ir išsikovoti pripažinimą

už pastangas ir tam tikrų dalykų sukūrimą, išmokstama džiaugtis darbu. Jei vaikas nepaskatinamas, jei jis nepatiria sėkmės, gali pasijusti nekompetentingas ir nevisavertis. Už pastangas giriami vaikai motyvuojami toliau ko nors siekti, o jei į vaiką nekreipiama dėmesio arba jis nuolat peikiamas, jis gali nuleisti rankas ir susiformuoti bejėgiškumo jausmą. Tačiau šiek tiek abejoti savimi yra sveika, nes tai neleidžia vaikui jaustis neįveikiamu ir pavojingai rizikuoti. B. H. Lemme (2003) teigimu, nors kiekviena konkrečios pakopos užduotis turi savo laiką, ji niekada nėra galutinai išsprendžiama. Pagaliau bet kurioje vėlesnėje pakopoje gali įvykti jau pasiektų sprendimų teigiami arba neigiami pokyčiai.

Pradinis mokyklinis amžius yra labai prieštaringas periodas. Viena vertus, tai ramus amžius, žvelgiant iš kitos pusės – išbandymų, patikrinimų laikotarpis tai tarsi riba, ties kuria yra patikrinama, ar sėkmingai vaikas vystėsi anksčiau, ir pasirengiama kitam labai sudėtingam vaiko vystymosi laikotarpiui – paauglystei (Pileckaitė-Markovienė, 2004).

2. MOKYMOŠI MOTYVŲ IR MOTYVACIJOS SAMPRATA

2.1. Mokymosi motyvacijos samprata

V. Legkauskio (2008) teigimu, plačiaja prasme motyvacija yra bet kokio gyvo organizmo siekis išlikti. Toks siekis yra psichikos ir sąmonės, kaip aplinkoje orientuotis ir prie jos prisitaikyti leidžiančio aparato, atsiradimo priežastis. Paprastai motyvacija apibrėžiama ir nagrinėjama siauresne prasme – kaip visuma vidinių procesų, skatinančių, palaikančių ir nukreipiančių veiklą.

Motyvacija – elgesio, veiksmų, veiklos skatinimo procesas, kurį sukelia įvairūs motyvai; motyvų visuma (Psichologijos žodynas, 1993).

D. Myers (2008) motyvacija vadina poreikį arba troškimą, kurie teikia elgesiui energijos ir nukreipia jį į tikslą.

Motyvacija – psichofiziologinis procesas, reguliuojantis asmenybės veiklą ir santykius su aplinka motyvų kaitos pagrindu. Jei dėl kurių nors priežasčių norima keisti mokinių veiklą ar elgesį, reikia keisti motyvaciją (Jovaiša, 2007).

Pasak L. Jovaišos (2007), mokymosi motyvacija – vidinių mokymosi paskatų sistema. Mokyti pirmiausia nuteikia tėvai, suformuodami reikiamas nuostatas („stropiai mokyti“, „klausyk mokytojo“ ir pan.). Pirmieji motyvai susiję su pačiu mokymusi, vėliau motyvacijai poveikį daro domėjimasis mokykla, kolektyvo gyvenimas, užmokyklinis gyvenimas, aplinka, gyvenimo, profesijos perspektyvos. Skiriami su mokymosi tikslais susiję motyvai ir su jais nesusiję. Susijusieji yra šie: mokymasis tikintis sėkmės, siekiant išvengti nesėkmių, noras parodyti savo mokslinius gebėjimus ir kt., nesusijusieji – mokymasis norint daryti malonumą, džiaugsmą kitiems, gauti dovanų ir kt. Didelę reikšmę mokymosi motyvacijai turi sąveika su aktualia teigiama ar neigiama situacija. Motyvuoja ir pati veikla, užduočių atlikimas, įgūdžiai ir įpročiai (pvz., stropumas). Kai trūksta jėgų įveikti mokymosi sunkumus, aktyvumas mažėja, gali atsirasti motyvų nesimokyti.

N. L. Gage, D. C. Berliner (1994) nurodo, jog motyvacija mus perkelia iš nuobodulio į susidomėjimą. Ji teikia mums energijos ir daro mūsų veiklą kryptingą. Veržlumas ir kryptingumas yra motyvacijos sąvokos centre. Motyvacijos sąvoka yra labai plati ir apima keletą kitų terminų, kurie nusako įtaką mūsų elgesio veržlumui ir kryptingumui. Tai poreikiai, interesai, vertybės, pažiūros, siekiai ir polinkiai.

Mokymosi motyvacija padeda mokiniui orientuotis į tikslą, suvokti, kiek laiko reikės tikslui pasiekti, ar reikės pastiprinimo ir kokio, aktualizuoja būtinas mokinio žinias, sugebėjimus

ir įgūdžius, pažadina jo jautrumą pagalbai iš išorės, turi įtakos mokymosi kokybei ir mokymosi pasekmėms (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Anot L. Jovaišos (2007), mokymosi motyvacijos struktūra yra tokia: *signalas – vertinimas – skatulys – veiksmas – pastiprinimas – registracija – tikslas*. Kryptingas aktyvumas atsiranda, esant sąveikai tarp motyvuoto individo ir veikti skatinančio išorinio signalo, kuris paprastai būna objektas, galintis patenkinti reikmę (tarpinis signalas arba kitaip – objektas – tikslas). Ši sąveika – tai pirmiausia signalo įvertinimas (pvz. naudingas, žalingas), po to – elgsenos programavimas ir vykdymas siekiant objekto – tikslo. Tačiau iki šiol nėra pakankamai aišku, kas atlieka pastiprinimo funkciją. Tai gali būti naujo dalyko suvokimas, pati instrumentinė elgsena, pasitenkinimas ką nors radus, suvokus, pasinaudojimas siekiamu reikmeniu (vartotojiška elgsena), atsipalaidavimas (emocinė būseną pasiekus tikslą). Nustatyta, kad išmokymas galimas ir be pastiprinimo.

L. Jovaiša (2007) skiria reikminę, emocinę ir pažintinę mokymosi motyvacijas:

- Reikminė mokymosi motyvacija – iš asmens poreikių kylanti mokymosi motyvacija. Mokymąsi veiksmingai motyvuoja ne tik tiesioginis žinių poreikis ir iš jo kylantis siekimas patirti tai, kas nauja, atskleisti, kas nežinoma, išgyventi nuostabą, įdomumą, ne tik pasitenkinimas pasitenkinimas dirbant dirbtuvėse, sportuojant salėje ar mokyklos aikštėje, bet ir poreikiai tapę tarpiniais motyvais – noru turėti materialinės naudos, pasirodyti prieš artimuosius, išvengti nemalonumų (pvz.: bausmės).
- Emocinė mokymosi motyvacija – pagrindinis žmogaus veiklos ir elgesio kryptingumo veiksnys. Aukštesni jausmai (doroviniai, intelektiniai, emociniai) stereotipiškai motyvuoja elgesį pagal išugdytą žmogaus būdą. Pareiga ir atsakomybė, patriotizmas yra svarbus mokymosi, veiklos mokykloje variklis. Ne mažiau reikšmingi intelektiniai (nuostabos, abejingumo, naujumo ir kt.) ir estetiniai (harmonijos, komiškumo, gracingumo ir kt.) jausmai.
- Pažintinė mokymosi motyvacija – žinojimu, supratimu grindžiami vidiniai mokymosi veiksniai. Žinojimui, supratimui reikia informacijos. Ji yra keleriopa: episteminė (žinios apie objektus, jų ypatybes, ryšius, simbolius, raišką); instrumentinė (informacija apie veiklos įrankius, būdus); vertinamoji (žinios, nurodančios objektų reikšmę kažkam ir prasmę sau), norminė (žinios apie įvairias teises, dorines, medicininės ir kt. normas). Vertinamoji ir norminė informacija turi tiesioginio poveikio mokymosi motyvacijai. Tačiau motyvuoti gali ir episteminė bei instrumentinė informacija. Skiriama dispozicinė (stereotipinė) ir aktualioji (dinaminė) pažintinė mokymosi motyvacija. Dispozicinė pažintinė mokymosi motyvacija – tai motyvacijos šablonai, susiformavę nuolat

pasikartojančios informacijos pagrindu. Aktualioji pažintinė mokymosi motyvacija apibūdina asmenybės motyvaciją veikiant konkrečioje situacijoje.

Pasak A. Juodaitytės (2003), vidurinioji ir vyresnioji (mokyklinė) vaikystė (nuo 7 iki 11-12 metų) – tai vaikų mokyklinio gyvenimo pradžia. Vaikai įgyja naują statusą – moksleivio – bei vidinę mokymosi motyvaciją.

Reanas ir Deci (Berns, 2009) teigia, kad reikėtų skirti vidinę motyvaciją (dėl vidinio pasitenkinimo ir malonumo) ir išorinę motyvaciją (dėl kokio nors išskirtinio rezultato, atlygio ar vengiant bausmės). Priežastis, kodėl siekdami įvairių tikslų vieni žmonės kliaujasi vidine, o kiti išorine motyvacija galima aiškinti taip: 1) vidiniai individo pokyčiai, atsirandantys pažintinio ir emocinio brendimo metu (smalsumo didėjimas), žinių kaupimas, kompetencijos tobulėjimas, 2) socialiniai pokyčiai (išoriniai), kurie atsiranda vaikui augant ir sąveikaujant su aplinka – šeima, mokykla, draugais, - bei ugdant savarankiškumo ir kontrolės jausmus.

Mokinių motyvacija stiprėja, jeigu mokydami jie patenkina savo svarbiausius poreikius – sėkmės (pvz., pasiekia užsibrėžtą tikslą); pripažinimo (pvz., draugiški santykiai su klasės draugais ir mokytoju); vadovavimo (pvz., tampa klasės lyderiu). Mokymosi kokybė ir greitis taip pat priklauso nuo to, ar mokinys domisi mokomuoju dalyku (pvz., jaučia malonumą skaičiuoti, tyrinėti, meistrauti ar skaityti). Mokymąsi lemia ir vidiniai mokinio siekiai, pvz. jis tikisi (Reece, Walker, 1977) .

2.2. Motyvacijos teorijos

Plačiai motyvacijos teorijas aprašė G. Butkienė, A. Kepalaitė (1996).

Kraštutinių sociologinių pažiūrų atstovas J. B. Watsonas manė, kad žmogus yra tarsi biliardo kamuoliukas ant tuščio stalo – nejuda, kol jo kas nors nepaliečia iš išorės. Šiuo požiūriu vaiko poelgius ir tai, kas jame vyksta, lemia tik išoriniai poveikiai. Norint, kad vaikas tinkamai elgtųsi, pakanka jį atskirti nuo visų kitų podirvių ir veikti pasirinktu būdu. Taip galima formuoti ne tik elgesį, bet ir motyvus.

B. F. Skinneris tyrinėdamas elgesio ir išmokimo dėsningumus nustatė, kad, norint išmokti konkretaus elgesio, svarbu atrasti tinkamus pastiprinimus, jų pateikimo būdą ir kartojimų skaičių. Žmogus, net retai patirdamas jam svarbų pastiprinimą, su juo susijusią reakciją naudoja visą gyvenimą.

B. F. Skinneris teigia, kad žmogus gimsta be jokios patirties, tarsi balta lenta, kurią pripildo konkretus turintys kaip auklėjimo, mokymo ir mokymosi padarinys. Visos elgesio priežastys slypi aplinkoje. Žmogaus laisvė tėra iliuzija. Žmogaus pirminis tikslas yra išlikti

prisitaikant prie aplinkos. Prisitaikymas (adaptacija) vyksta mokantis. Žmogaus elgesiui nukreipti tam tikra linkme, jį formuoti ir pertvarkyti įtakos turi teigiami ir neigiami paskatinimai, t.y. aplinkos reakcija į jo veiksmus. (Lapè, Navikas, 2003). Pasak N. L. Gage, D. C. Berliner (1994), bet kuris poelgis iš begalinės žmogaus poelgių įvairovės gali būti dažnesnis ar ne toks dažnas, labiau ar mažiau tikėtinas dėl to, kad naudojamas arba nenaudojamas pastiprinimas, kuris yra kurios nors reakcijos determinantė. Reakcija gali būti bet kas – veiksmas, teiginys ar net neveiklumas. Norint pakeisti nepageidaujamą elgesį, būtina pašalinti neigiamo pastiprinimo šaltinius.

N. E. Mileris ir J. Dollardas norėjo išsiaiškinti pagrindinius motyvacijos dėsniumus, kurie pasireiškia kiekvienu atveju. Jie vartojo draivo sąvoką. Draivas – veiksnys, kuris sukelia veiksmus, net nelemia jų pobūdžio. Pirminių draivų yra nedaug (pvz. alkis, skausmas). Jų dėka atsiranda antriniai draivai. Reikšmingiausi iš jų – nerimas ir baimė. Šių mokslininkų tyrimai įrodė didelį žodžio ir kalbos vaidmenį asmenybės motyvacijai. Pasak jų, ištartas arba išgirstas žodis sukelia labai stiprius draivus.

K. Levinas mano, kad asmenybės pradžia yra energija. Jis sako, kad tam tikroje asmenybės dalyje atsiradus įtampai, pažeidžiama visos sistemos pusiausvyra. Asmenybė, kaip sistema, skuba pusiausvyrą sugrąžinti ir gausina psichinę energiją. Kai tik susidaro pusiausvyra, energija nebegaminama. Tokią įtampą ir nepusiausvirą sukelia poreikiai (pvz. fiziologiniai – alkio, troškulio), ketinimai (pvz. baigti darbą) arba norai (pvz. labai gerai išlaikyti egzaminą). Poreikių yra tiek, kiek skirtingų ketinimų, geismų, troškimų, norų. Kai vienoje srityje poreikis sukelia įtampą, kuri daro spaudimą gretimai sričiai, žmogus pradeda veikti.

H. Murray požiūriu, reikmė – tai įtampa, kuri sužadina vidinį organizmo aktyvumą ir nukreipia jį tikslo link. Išsilaisvinti iš susidariusios įtampos padeda „tikslo būseną“. Manoma, kad reikmę sužadina tai, ką galima pavadinti „slėgimu“ (press) – išoriniu poveikiu individo elgesiui. Mokslininkas teigia, kad tie 2 šaltiniai – reikmė ir spaudimas iš išorės yra tai, ką galime laikyti elgesio šerdimi ir įsitvirtinusi reikmė turi tendenciją įsiamžinti.

J. Kelly aiškina, kad poelgius ir elgesio kitimą suprasti padeda žinojimas, kaip žmogus mano, kas ir kur yra priežastys to, kas atsitiko ir įvyko. Kognityvistų nuomone, už pačią realybę svarbiau yra tai, kaip individas suvokia, kas ir kodėl atsitiko. Tyrimai rodo, kad, jei moksleiviams, kuriuos kankina nerimas, pasisekė atlikti pirmąją užduotį, tai jie geriau išspręs ir antrąją. Nepasisekusi pirmoji užduotis trukdo vaikui geriau išspręsti antrąją. Mažiau nerimaujantys moksleiviai po nesėkmės dažnai pasiekia geresnių rezultatų ir neretai nerūpestingai išsprendžia užduotį po didesnės sėkmės. Taigi moksleiviai nevienodai suvokia sėkmę ir nesėkmę. Tai veikia motyvaciją, dėmesį, o per juos – pažinimą.

A. Maslow poreikių hierarchijos teorija sako, kad pirmiausia turi būti patenkinami įgimti pagrindiniai poreikiai. Neįgyvendintas žemesnio lygmens poreikis gali likti dominuojančiu ir neleisti išsiskleisti aukštesnio lygmens poreikiui. A. Maslow pripažįsta ir aplinkos, kaip motyvacijos šaltinio įtaką. Jis mano, kad į aplinkos poveikius žmogus gali išmintingai ir produktyviai atsakyti. Ši teorija padeda mokytojui susilaikyti nuo per greitų ir didelių pastangų žadinant mokinių mokymosi motyvaciją. Daug mokytojų per dažnai ragina mokinius siekti aukštesnių poreikių, nepatenkinę žemesniųjų. Tai gali nuvilti mokinius. Sumažinti jų norą mokytis. Čia lygiai taip pat, kaip ir mokantis meistriško, kurio negalima išmokyti iš karto, o tik pamažu ir po mažą žingsnelį.

Mokyklinei praktikai A. Maslow teorija reikšminga tuo, kad paaiškina mokinių mokymosi motyvacijos modelį: kodėl alkani, patiriantys baimę ir nerimą, besijaučiantys atstumti ir neįvertinti vaikai mokykloje negali įgyvendinti savo prigimtinių gebėjimų ir tai lemia nesėkmingą motyvaciją. Kartu aiškėja mokymosi motyvacijos mokykloje gairės: mokykloje moksleiviai turi jaustis saugūs, mylimi ir vertinami. Tik tuomet jie galės išreikšti save mokymosi veikloje kaip visavertės asmenybės (Rupšienė, 2000).

Apsisprendimo teorijos atstovai E. Deci ir R. Ryan (Rupšienė, 2000) teigia, kad turėdami motyvaciją ką nors daryti, žmonės linkę tai padaryti ir imasi konkrečių į tikslą orientuotų veiksmų. Atlikdami veiksmus, dėl kurių patys yra apsisprendę, žmonės jaučia pasirinkimo laisvę. Jie suvokia, jog elgiasi laisvai, o ne spaudžiami vidinių poreikių ar išorinių jėgų. Tokios vidinės motyvacijos pavydžiais gali būti laikomi žmogaus poelgiai, tenkinant savo smalsumą, tyrinėjant, besidomint artimiausia aplinka. mes tai darome todėl, kad norime, ir niekas mūsų neverčia. Mokykliniame lygmenyje ši teorija svarbi tuo, kad paaiškina, jog vidinė mokymosi motyvacija pasireiškia tuomet, kai moksleivis klasėje jaučiasi kompetentingas, autonomiškas ir palaiko gerus santykius su bendraklasiais ir vyresniais kolegomis. Priešingu atveju moksleivio mokymąsi labiau motyvuoja išoriniai veiksniai, o ne vidiniai, ir jis jaučiasi varžomas, kontroliuojamas, nepatenkintas.

2.3. Mokymosi motyvų klasifikacija

Motyvai sukuria bendrą nusiteikimą mokytis (Valinskienė, 2005).

Motyvai – veiklos stimulai, susiję su individo poreikių tenkinimu: individo aktyvumą skatinantys ir jo veiklos kryptį lemiantys aplinkos arba vidaus veiksniai; materialūs arba idealūs individo tikslai; individo veiksmų ir poelgių pasirinkimo priežastis, kurią pats individas suvokia (Psichologijos žodynas, 1993).

Pasak L. Jovaišos (2007), motyvas – sąmoninga ar nesąmoninga veiksmo priežastis, kylanti dėl asmenybės ir objekto (situacijos), tenkinančio jos poreikius, interesus, vertybes, tikslus, sąveikos. Motyvas ne tik sukelia veiksmą, bet, svarbiausia, suteikia jam kryptį ir tam tikrą intensyvumą, jėgą. Motyvų veiksniai (šaltiniai): potraukiai, poreikiai, interesai, polinkiai, vertybės, požiūriai, nuostatos, idealai, įsitikinimai, žinojimas, emocijos, valia, ketinimai. Kai pasireiškia bent vienas veiksnys, sakoma, kad asmenybė esti motyvuota. Šie veiksniai aktualioje situacijoje (kai motyvuota asmenybė sąveikauja su patraukliu objektu) tampa motyvais – vidinėmis veiksmų paskatomis. Veiksmo negali būti be motyvo, bet būna pseudomotyvų, t.y. pasyvių motyvų, glūdinčių sąmonėje ar pasąmonėje ir nesukeliančių veiksmo, veiklos.

Motyvas – sudėtingas darinys. Išorinis objektas asmenybei jos egzistencijos atžvilgiu gali būti neutralus. Jis gali paskatinti veikti, jei yra atitinkama reikšmė, bet tai dar nereiškia, kad bus imta kryptingai veikti. Vidinis skatulyš taip pat savaime neaktyvina elgsenos – jam reikia veikimo programos, kurią parengia psichofiziologiniai vertinimo mechanizmai. Jie vertina tiek vidinius, tiek išorinius signalus. Reikmė – vidinis signalas apie organizmo pokyčius. Išorinis signalas gali būti arba neutralus, arba besąlyginis, arba sąlyginis signalas. Įvertinęs signalus organizmo egzistencijos atžvilgiu, skatulyš ima veikti atitinkama kryptimi. Taigi motyvo struktūra yra tokia: *signalas – jo priėmimas ir vertinimas – elgsenos programa – skatulyš – veiksmas – tikslas*.

Pasak J. Kasiulio, V. Barvydienės (2005), motyvas – veiklos priežastis, susijusi su objektyvių poreikių patenkinimu, t.y. išsąmoninus įtampą sukėlusias priežastis ir suradus objektą, kuris padės ją pašalinti, poreikis tampa veiklos motyvu. Motyvacija – elgesio (veiksmų, veiklos) skatinimo sistema, kurią sukelia įvairūs motyvai. Pirmųjų klasių vaikai dar nemoka iškelti sau konkrečių mokymosi tikslų. Mokytoja juos išmoko numatyti ir suformuoti mokymosi tikslus, vadovautis prasmingais mokymosi motyvais (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

A. Gučo (Pileckaitė-Markovienė, Lazdauskas, Nasvytienė, 2006) nuomone, pagrindinis pirmoko mokymo motyvas – noras būti pripažintam, gerbūvio, prestižo siekimas. Vėliau atsiranda nesėkmių vengimo motyvas.

Skirtingi autoriai pateikia įvairias mokymosi motyvų klasifikacijas. Pasak L. Rupšienės (2000), mokslininkai, tirdami moksleivių mokymąsi, kėlė klausimą apie mokymosi motyvų tipus, rūšis (t.y. skirstymą pagal tam tikrus požymius). Mokymosi motyvus klasifikuoti vienu pagrindu labai sunku – pernelyg įvairi ir sudėtinga mokymosi motyvacijos sfera.

Norėtusi apžvelgti keletą iš jų.

Motyvų klasifikacija – vidinių paskatų suskirstymas į grupes tam tikru atžvilgiu (L. Jovaiša, 2007). Vienu pagrindu motyvus skirstyti sunku. Skiriami tokie motyvai (žr. 2 lentelė):

Mokymosi motyvų klasifikacija

Klasifikavimo pagrindas	Motyvų grupė	Pavydžiai	
Pagal ryšį su objektu	Pirminiai (tiesioginiai)	Kai mokomasi dėl įdomumo, dirbama dėl funkcinio smagumo, kai laukiama sensacijų, džiaugiamasi sėkme.	
	Antriniai (netiesioginiai)	Kai skatina veikti ne pati veikla, bet pašaliniai dalykai (pažadėta dovana, noras suteikti kam nors džiaugsmo, noras būti naudingi visuomenei).	
Pagal aktualumą	Dispoziciniai	Nuostatos, vertybinės orientacijos, idealai, įsitikinimai, pažiūros ir pan.	
	Aktualieji	Spontaniniai	Kyla noras juoktis.
		Reaktyviniai	Atoveiksmis į išorinį poveikį.
Pagal sąmoningumą	Sąmoningi	Kai moksleivis geba atskleisti jo mokymąsi skatinančias priežastis.	
	Mažai įsisąmoninti	Nuostatos.	
	Nesąmoningi	Nesąmoningas pasidavimas grupės nuostatoms, pažiūroms.	

Šia L. Jovaišos motyvų klasifikacija remiasi ir kiti autoriai: L. Rupšienė (2000), J. Lapė, G. Navikas (2003).

Galima skirti sąmoningus, mažai įsisąmonintus ir nesąmoningus motyvus. Pirmųjų yra dauguma, antrieji sunkiai skirstomi. Pvz., nuostatos – nepakankamai sąmoninga parengtis kryptingai reaguoti į aplinkos poveikius. Konformizmas – nesąmoningas pasidavimas grupės nuostatoms, pažiūroms. Įtaigumas – nesąmoninga parengtis nekritiškai priimti įtaigius kito žmogaus žodžius ir pagal juos veikti. Ugdant stiprinamos visos motyvų rūšys, plėtojančios socialinį, dorovinį ir darbinį asmenybės aktyvumą.

I. P. Podlasj (1999, rusų kalba) pagal lygmenis mokymosi motyvus skirsto į:

- plačius socialinius (pareiga, atsakomybė, mokymosi socialinio reikšmingumo suvokimas);
- siaurus socialinius motyvus, kitaip vadinamus „poziciniais“ (siekis užimti tam tikrą socialinę padėtį visuomenėje, būti pripažintam, gauti atitinkamą atlygį ir pan.);

- socialinio bendradarbiavimo motyvus (savo vaidmens bei pozicijos klasėje įtvirtinimas, orientacija į įvairius bendradarbiavimo su aplinkiniais būdus);
- plačius pažintinius motyvus (domėjimasis aplinka, pasitenkinimas mokymosi veikla ir pan.);
- mokomuosius pažintinius motyvus (orientacija į žinių įgijimo būdus, konkrečių mokomųjų programų supratimas).

Tas pats autorius siūlo mokymosi motyvus skirti pagal turinį ir kryptingumą į:

- socialinius;
- pažintinius;
- profesinius – vertybinius;
- estetinius;
- komunikacinius;
- statuso – pozicinius;
- tradicinius – istorinius;
- utilitarinius – praktinius.

B. Bitinas (1981) išskyrė 3 mokymosi motyvų grupes:

1. išsilavinimo motyvai, siejami su moksleivio ateities planais, jo socialiniu įsitvirtimu visuomenėje bei tarp bendraamžių, tėvų lūkesčiais, taip pat pareigos savo kraštui;
2. pažinimo interesai, t.y. atrenkamasis požiūris į mokymosi procese nagrinėjamus objektus, pažinimo aktyvumas, t.y. įgyvendintas siekimas sužinoti mokymosi veiklos vertybinį traktavimą;
3. savirealizacijos motyvai, visų pirma išreiškiami pasitikėjimu savimi, savo galimybių vertinimu.

V. Rajeckas (1966) skiria tokius motyvus, kurie tiesiogiai susiję su mokomąja veikla, atskirų dalykų mokymusi:

1. praktiniai (žinių svarbos gyvenime suvokimas, noras būti stipriam, patinka mokytojas, paklūsta tėvų reikalavimams);
2. teoriniai (noras daugiau žinoti, domina tai, kas nauja);
3. prestižo (pažymys, pagyrimų siekimas, lenktyniavimas);
4. prievartos, baimės motyvai;
5. pareigos jausmas.

Skirtingos motyvacijos rūšys lengvai pastebimos, kai kreipiamas dėmesys į tai, iš kur kyla motyvai. Jie dažniausiai kildinami iš poreikių, o kartais net nurodoma, kad poreikiai yra vienintelis motyvų šaltinis (Jovaiša, 1999). A. Maslow poreikius sugrupavo hierarchiniu principu (Gage, Berliner, 1994) (žiūrėti 3 lentelė). Negalime tikėtis patenkinti mokinio intelektualinių poreikių (arba plėtoti jo estetinius poreikius), kol nėra patenkinti jo fiziologiniai ir socialiniai poreikiai. Jei vaikas ateina į mokyklą alkanas, nesveikas, įžeistas arba jaučiasi apleistas, sunku, o

gal ir neįmanoma suformuoti to vaiko mokslo pažangumo motyvaciją. Jeigu mokyklos nepasirūpins vaikų maitinimu, medicinine priežiūra ir socialiniais reikalais, jos negali vaikų gerai išmokslinti.

3 lentelė

Poreikių hierarchija

Saviraiška: gerai funkcionuojančio žmogaus poreikių reiškimasis; tapimas tuo, kuo žmogus iš tikrųjų yra.

Estetiniai poreikiai	Estetiniai poreikiai: visų dalykų, su kuriais gyvenime susiduriama, tvarkos ir pusiausvyros teigiamas vertinimas; grožio jausmas ir meilė viskam.	Buvimas ir radimas motyvų, kurie trykšta iš vidaus, yra nestiprūs ir tolydiniai; jie stiprėja juos tenkinant.
Gerų veiklos rezultatų, intelektiniai poreikiai	Poreikis suprasti: abstrakčiomis teorijomis reiškiamos žinios apie ryšius, sistemas ir procesus; žinių ir mokslo teiginių jungimas į plačias sistemas. Žinių poreikis: noras gauti informacijos ir mokslo, žinoti, kaip ką daryti, žinoti daiktų, reiškinių ir simbolių reikšmę.	
Bendravimo socialiniai poreikiai	Poreikis būti gerbiamam: noras, kad kiti pripažintų tave esant unikalią asmenybę, turinčią savitų gabumų, vertingų savybių, noras būti savitam, skirtingam nuo kitų. Poreikis priklausyti kokiai nors grupei: noras būti priimtam į kokią nors grupę, žinoti, kad kiti žino tave esant nariu ir pageidauja, kad būtum su jais.	Nebuvimas arba vėlavimas motyvų, kuriuos išoriniai veiksniai paremia arba neigia, kurie yra stiprūs ir periodiškai pasikartojantys; jie stiprėja juos neigiant.
Fiziologiniai, organizaciniai poreikiai	Saugumo poreikiai: rūpinimasis rytojumi; noras, kad tavo, tavo šeimos, tavo grupės gyvenimas būtų pastovus, kad galima būtų numatyti į priekį.	

3 lentelės tęsinys 25 puslapyje

3 lentelės tęsinys

	Gyvybiniai poreikiai: rūpinimasis šios dienos egzistencija, galimybė pavalgyti, kvėpuoti, gyventi šią akimirką.	
--	--	--

L. Božovič (Valinskienė, 2005) apibūdindama mokymosi motyvaciją, rašo, kad mokymosi motyvus galima suskirstyti į dvi grupes: susijusius su mokymosi turiniu ir nulemtus platesnių santykių su aplinka. Abi motyvų grupės svarbios sėkmingai mokymosi veiklai. Jos duomenimis, mokykliniame amžiuje yra dėsninga motyvų kaita. Pradinėse klasėse dominuoja socialiniai motyvai, susiję su naujo – moksleivio statuso įgijimu. Taip pat stiprūs pažintiniai interesai. Šitie motyvai lemia teigiamą moksleivio požiūrį į mokymąsi.

Planuojant mokymosi procesą, mokiniui svarbu pačiam sau atsakyti, kokie yra jo mokymosi motyvai, kas jį skatina mokytis. E. Knasel, J. Meed, A. Rossetti (2000) įvardina dvejopus mokymosi motyvus: reaktyvius (kuomet mokomasi reaguojant į jau iškilusius nepatogumus ar tiesiog siekiant išlikti) ir proaktyvius (kuomet mokomasi to, ko, tikėtina, prireiks ateityje). Kitaip mokymosi motyvus galima suskirstyti į išorinius ir vidinius. Išoriniai motyvai – kai nusprendžiama mokytis ne todėl, kad tai yra malonu, bet todėl, kad tai - žingsnis kažko kito link. Vidiniai motyvai – kai norima mokytis, nes tikimasi teigiamos mokymosi patirties, žmogus orientuojasi į asmeninį augimą bei savirealizaciją.

G. Rosenfeldas (Rupšienė, 2000) mokymosi motyvus klasifikavo pagal ryšį su veiklos tikslu: išskyrė nesusijusius su tikslais motyvus ir su jais susijusius. Nesusiję su tikslu motyvai (arba tiesioginiai) skatina mokymąsi dėl funkcinio saugumo, darbo eigos įdomumo, nežinomų dalykų žavesio, ir pagaliau – dėl pažinimo džiaugsmo. Su tikslu susiję tokie motyvai:

1. mokymasis dėl asmeninės naudos;
2. mokymasis dėl socialinio tapatinimo;
3. mokymasis siekiant sėkmės ir vengiant nesėkmės;
4. mokymasis dėl spaudimo ir prievartos;
5. mokymasis verčiant sąžinei;
6. mokymasis dėl praktinių gyvenimo tikslų;
7. mokymasis dėl visuomenės reikalavimų.

3. MOKYKLINIS NERIMAS IR NERIMASTINGUMAS

2.1. Nerimo ir nerimastingumo samprata

Siekiant suprasti, kas yra nerimastingumas, pirmiausia būtina aptarti nerimą, kuris yra neatsiejamas nuo nerimastingumo.

Nerimas – žmogaus emocinė būseną – neapibrėžtas grėsmės jausmas, kylantis dėl realaus ar įsivaizduojamo pavojaus. Nuo baimės, kaip reakcijos į konkretų pavojų, skiriasi pavojaus nekonkretumu, grėsmės difuziškumu. Nerimą sukelia grėsminga, neįveikiama situacija, neįsisąmoninti konfliktai, vienas kitam priešingi motyvai. Situacinis nerimas atspindi žmogaus būseną tam tikru momentu (Psichologijos žodynas, 1993). Panašiai nerimą apibūdina ir užsienio autoriai. S. A. Reber (1995) apie nerimą rašo kaip apie žmogaus emocinę būseną, neapibrėžtą grėsmės jausmą, kylantį dėl realaus ar įsivaizduojamo pavojaus. Nerimą sukelia neįsisąmoninti konfliktai, grėsminga situacija.

Nerimas yra viena dažniausių patiriamų emocijų, kurios lydi žmogų visą gyvenimą. Tačiau nerimo pasireiškimas ir intensyvumas kinta priklausomai nuo žmogaus amžiaus, įgimtų savybių, gyvenimo patyrimo ir aplinkos (Diomšina, Vyčiniene, 2002).

Pasak D. Myers (2008), nerimas yra jausmas ir žinojimas – kupinas abejonių savo saugumo ir bendravimo gebėjimų vertinimas.

Nerimas – tai emocinė būseną, susijusi su grėsme bei fiziologiniu sujaudinimu. Tai įprastinis, normalus nerimas, signalizuojantis apie pavojus, esančius aplinkoje, arba apie viduje kylančią įtampą (Jusienė, Laurinavičius, 2007).

Nerimo būsenai būdingos tam tikros fizinės ir psichinės reakcijos, elgesio pokyčiai (žr. 4 lentelė) (Greenberger, Padesky, 2000, p.106).

Nerimo pobūdis**Fizinės reakcijos**

Prakaituoja delnai
 Įsitempia raumenys
 Greitai plaka širdis
 Įrausta skruostai
 Svaigsta galva

Mintys

Pavojaus pervertinimas
 Nepakankamas sugebėjimas įveikti nerimą
 vertinimas
 Nepakankamas pagalbos įmanomumo
 vertinimas
 Nerimas ir katastrofiškos mintys

Elgesys

Vengimas su nerimu susijusių situacijų
 Pasitraukimas vos tik ima rasti nerimas
 Stengimasis viską padaryti tobulai arba
 Mėginimas kontroliuoti įvykius siekiant
 Išvengti pavojaus.

Nuotaikos

Nervinga
 Irzli
 Nerimastinga
 Paniška

R. Dan mano, jog nerimas yra subjektyviai nemaloni psichinė būseną, kai žmogus jaučia vidinę įtampą, negali susikaupti, patiria nemalonus organizmo pokyčius, raumenų įsitempimą. Remiantis Z. Freudu, nerimas – tai subjektyviai nemaloni būseną, lemiamą organizmo sujaudinimo, kuris atsiranda dėl stipraus afekto išgyvenimo (pvz.: seksualinio sujaudinimo, agresijos, neapykantos) (Diomšina, Vyčinienė, 2002).

Č. Spilbergeris (Augis, 1984) nurodo, jog terminas „nerimo būseną“ vartojamas žymėti emocinėms būsenoms arba visumai reakcijų, kurios kyla, kai individas suvokia situaciją kaip jam grėsmingą, pavojingą, nors ta situacija objektyviai gali būti grėsminga arba ne. Nerimo būsenų trukmė bei intensyvumas priklauso ne tik nuo situacijos grėsmingumo, bet ir nuo santykiškai pastovaus asmenybės bruožo – nerimastingumo.

Anot R. Kočiūno (1995), nerimas yra ne tik išpėjamas signalas, jis iš dalies apsaugo nuo konfliktų, nes įjungia žmogaus psichologinius gynybos mechanizmus.

Psichologinės savignyos mechanizmais, kuriuos pirmieji aprašė S. Freud ir jo dukra A. Freud, siekiama nerimą įveikti pasąmonės lygmenyje:

1. Išstūmimas. Tai nevalingas nepriimtinių minčių, impulsų ar jausmų perkėlimas į pasąmonę (motyvuotas nesąmoningas užsimiršimas). Pasak A. Permino, A. Goštauto, A.

- Endriulaitienės (2004), po išstūmimo asmuo nesuvokia jo nerimą sukeliančių konfliktų, neatsimena traumuojančių įvykių.
2. Regresija. Tai sąsąmoningas grįžimas į ankstesnę emocinio prisitaikymo lygmenį, kuriame gali būti patenkintas noras. Toks sugrįžimas gali būti dalinis, visiškas arba simbolinis. Pasak A. Permino, A. Goštauto, A. Endriulaitienės (2004), regresija – tai grįžimas prie vaikystėje buvusio elgesio modelio, pvz.: supykus pasipūsti, nesikalbėti, elgtis iššaukiančiai.
  3. Fiksacija. Tai sustojęs brendimas nebrandžiam psichoseksualinės raidos lygmenyje, pvz. perdėta priklausomybė nuo tėvų, nesikeičianti ilgą laiką.
  4. Projektacija. Tai minčių, jausmų, motyvų ar troškimų, kurių pats asmuo netrokšta, nepageidauja, priskyrimas kitam asmeniui ar objektui.
  5. Introjekcija. Tai mylimo ar nekenčiamo asmens ar objekto simbolinis įjungimas į save; priešingas projekcijai psichologinės savigynos mechanizmas.
  6. Racionalizacija. Tai priimtinių, vertingų motyvų, kurių iš tikrųjų nėra, suteikimas savo mintims, jausmams ir elgesiui. Pasak A. Permino, A. Goštauto, A. Endriulaitienės (2004), racionalizaciją būtų galima apibūdinti kaip neteislingą argumentaciją, kuri leidžia iracionalius poelgius gana logiškai paaiškinti ir tuo pačiu pasiteisinti prieš kitus ir save, leidžia išlaikyti iliuziją, kad pats esi ponas savo namuose ir neturi jokių motyvų, kurie būtų už sąsąmoningos kontrolės ribų.
  7. Intelektualizacija. Tai perdėtas intelektualių sąvokų ir žodžių vartojimas išvengti emocinių potyrių ir jausmų.
  8. Kompensacija. Tai sąsąmoningas mėginimas įveikti realius ar išgalvotus trūkumus. Kompensacinis elgesys yra universalus, nes beveik visi žmonės siekia užimti tam tikrą socialinę padėtį. Kompensacija gali būti socialiai priimtina ir nepriimtina, taip pat yra skiriama tiesioginė (sėkmės siekiama ten, kur yra nepasisekė) ir netiesioginė (siekiama save įtvirtinti kitoje sferoje) kompensacija.
  9. Atoveiksmio reakcija. Tai esamos situacijos ar elgesio nukreipimas priešinga kryptimi dėl sąsąmoningų ar nepriimtinių sąsąmoningų impulsų. Tai dvipakopė psichologinė savigyna. Pirmiausia nepriimtinas troškimas išstumiamas, po to seka išstumto troškimo antitezė, pvz.: pernelyg saldus ir mandagus elgesys gali slėpti priešišumą ir kt.
  10. Neigimas. Tai sąsąmoningas minčių, jausmų, norų, poreikių arba realybės, kurie yra sąsąmoningai nepriimtini, atmetimas. Elgiamasi taip, lyg problemos neegzistotų. Tai primityvus savigynos mechanizmas, būdingesnis vaikams (užsiklojus paklode, realybė nebeegzistuoja).
  11. Perkėlimas. Tai emocijų nukreipimas nuo vieno objekto į labiau priimtina pakaitalą.

Anot R. Kočiūno (1995), nerimas panašus į baimę, nes abiem atvejais tai yra reakcija į pavojų. Panašios yra ir būsenų fiziologinės pasireiškimo reakcijos. Nerimas visada yra intrapsichiškas, t.y. jo priežastis visada vidinė ir siejasi su išoriniais objektais tik tiek, kad šie skatina prasidėti vidinį konfliktą. Paprastai nerimas, skirtingai nuo baimės, yra reakcija į neapibrėžtą, įsivaizduojamą, nežinomą, neatpažįstamą grėsmę. Nerimo esmė – vidinis asmenybės konfliktas. Jam taip pat būdinga lėta eiga, t.y. jis linkęs užsitęsti, nuolat kartotis arba tapti ilgai trunkančia būsena. Nerimas sukelia fiziologinius pokyčius, parengiančius organizmą kovai – pasitraukti ar priešintis. Nerimas pasireiškia 3 organizmo lygiais:

2. neuroendokriniu (išsiskiria adrenalinas - epinefrinas);
3. psichiniu (neįsisąmoninami būkstavimai);
4. somatiniu, arba motoriniu – visceraliniu (įvairios organizmo sistemos reaguoja į padidėjusią epinefrino produkciją).

Nerimo reakcijos būna adaptyvios ir neadaptyvios. Adaptyvios nerimo reakcijos skatina veiklos produktyvumą, nedidelis nerimas netgi reikalingas asmenybės saviraiškai, gyvenimo tikslų kėlimui ir įgyvendinimui. Neadaptyvios nerimo reakcijos sutrikdo žmogaus veiklą, jo ryšius su aplinkiniais (Zambacevičienė, Makarovienė, Žalpienė, 2005).

R. Jusienė, A. Laurinavičius (2007) nurodo, kad nerimas neturi grėsmę keliančio objekto arba žmogus nežino, ko bijo. Nerimas yra nemalonus jausmas. Kadangi būsena yra neaiški, priežastys neaiškios, tai individas nežino, kaip atsikratyti šios būsenos, ką daryti. Nerimo apimtas žmogus neranda sau vietos, jo judesiai neringi, žvilgsnis klaidžioja, sunku išlaikyti dėmesį ties kokia nors veikla. Nerimas yra dažnas žmogaus gyvenimo palydovas naujose situacijose, nes jose yra daug neaiškumo. Visiškai išvengti nerimo neįmanoma, tačiau jį galima sumažinti kalbant apie esamą padėtį, ieškant konkrečių su nerimu susijusių reiškinių.

Nuolatinis nerimas virsta asmenybės bruožu – nerimastingumu (Psichologijos žodynas, 1993). Nerimastingumas – tai atspindys tos patirties, kuri nulemia individualius nerimo kilimo skirtumus, kitaip tariant, tai polinkis suvokti kai kurias tipiškas situacijas kaip pavojingas ir reaguoti į jas nerimo būsena. Nerimastingumas yra bene pagrindinis asmenybės struktūros darinys, sąlygojantis psichinės įtampos pasireiškimo dažnumą bei intensyvumą (Augis, 1984).

3.2. Pradinių klasių mokinių nerimo apraiškos

Nuo nerimo sutrikimų kenčia 10-20% vaikų. Kai kurie vaikai liguistai bijo eiti į mokyklą, ypač pradinukai. Tokių vaikų nenoras mokytis tėvams ir mokytojams dažnai nesuprantamas. Vaikai sako, jog bijo mokyklos, bijo mokytojo. Tik namuose jie jaučiasi laimingi. Priversti eiti į

mokyklą jie nusimena, išsigąsta, bėga namo nors žino, kad bus nubausti. Šį fenomeną pastebėjo I. Broadwinas ir apibūdino sąvoka „mokyklos fobija“. Baimė prarasti šeimyninį stabilumą ir saugumą, netekti motinos pereina į mokyklos baimę (Indrašienė, Suboč, 2008).

Pradinukai labiausiai bijo artimųjų mirties (Zacharov, 1998, rusų kalba).

Jaunesniajame mokykliniame amžiuje mokymasis, santykiai su mokytojais ir bendraklasiais yra svarbiausios moksleivių veiklos sferos, nuo kurių priklauso ne tik intelektinė raida, bet ir emocinis gyvenimas. Vaikų nerimastingumas, susijęs su įvairiais jų elgesio mokykloje aspektais, t.y. vaikų mokyklinis nerimastingumas, yra nevienodo lygio. B. Fillipsas (Augis, 1984), remdamasis savo ir kitų autorių tyrimais, skiria tokias jaunesniųjų moksleivių grupes, kurių mokyklinio nerimastingumo lygis aukščiausias:

- moksleiviai, kuriems sunku mokytis taip, kaip mokosi dauguma klasės mokinių;
- moksleiviai, kurie mano, jog mokytoja jiems kartais neteisingai sumažina pažymius;
- moksleiviai, kurie mano, jog bendraklasiai juos laiko išlepintais todėl, kad jie gauna gerus pažymius;
- moksleiviai, kurie mano, kad gaudami blogų pažymių, jie praranda mokytojos pripažinimą ir meilę;
- moksleiviai, kurie susirūpinę, kad ateityje gausią blogesnius pažymius nei dabar.

V. Jonynienės (1993) teigimu, būtina suvokti, kad vertinimas – tai ne vien pažymys, bet ir paskatinimas ar patylėjimas. Kad pažymys – ne drausminimo priemonė, tad pradžios mokykloje rekomenduojama nerašyti pažymių: mokinius jie tik „rūšiuoja“ ir traumuoja.

Viena iš vaikų mokyklinio nerimastingumo priežasčių yra tėvų skyrybos, kurias vaikai išgyvena labai skaudžiai. Juos dažniausiai apima neviltis, bejėgiškumas, liūdesys ar net depresija. Tokie vaikų jausmai dažnai susiję su tėvų bejėgiškumu ir depresija dėl skyrybų ar partnerio netekties, nes vienas iš tėvų tiesiog negali patenkinti vaiko poreikių (Gudzinskienė, 2001).

Pasak D. Nasvytienės (2005), nerimo apimtas vaikas yra susirūpinęs dėl galimos grėsmės ar nesėkmės. Silpnas nerimas padeda sutelkti jėgas, geriau pasirodyti, varžytis su bendraamžiais, o stiprus nerimas sutrikdo veiklą, sukausto aktyvumą. Aštuonių – dvylikos metų amžių ženklina taip vadinamosios socialinės baimės, susijusios su bendraamžių ar mokytojų įvertinimu. Bijoma vėluoti, atsakinėti, tapti bendraklasių pajuokos objektu, įvairiais būdais vengiama atsidurti tarp nepopuliariųjų. Būtina paminėti, jog su amžiumi kinta ne tik vaiko baimių ir nerimo turinys, bet ir jų išraiška. Vyresnio ikimokyklinio ir jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikai gali papasakoti savo nuogastavimus, moka pasidalyti išgyvenimais.

Anot Burghes (Nasvytienė, 2005), linkę nerimauti ir baimintis vaikai turi žemą reaktyvumo slenkstį – jie lengvai sujaudinami, labai jautrūs įspūdžiams. Jiems taip pat būdingas polinkis slopinti savo aktyvumą.

Žinomas vaikų nerimo ir baimių specialistas J. Marchas (Nasvytienė, 2005) teigia, jog kraštutiniu atveju nerimas ir baimės sutrikdo vaiko adaptaciją, įprastą gyvenseną. Pasak A. Zaborskio, J. Makari, N. Žemaitienės (2002) yra sukaupta pakankamai daug moksliniais tyrimais pagrįstų duomenų, rodančių, jog užsitęsęs streso ir nerimo būsenos sukelia sunkių psichologinių ir socialinių pasekmių bei lemia nemalonius somatinius pojūčius, tokius kaip pilvo, galvos, nugaros skausmai, silpnumas, nemiga, mitybos sutrikimai.

Anot B. Diomšinos, D. Vyčinienės (2002), nerimas turi ir teigiamą poveikį vaiko raidai. Jis skatina vaiką ieškoti išeičių ir savarankiškai elgtis tam tikrose situacijose, kurios jam yra naujos ir iš pradžių suvokiamos kaip pavojingos. Įgytas patyrimas stiprina vaiko „aš“. Taip vaikas palaipsniui įgauna pasitikėjimą savimi ir savarankiškumo pojūtį.

3.3. Nerimo atsiradimą aiškinančios teorijos

Pagal bifiziologinę nerimo genezę, gebėjimas reaguoti nerimu yra įgimta savybė, kuri būdinga kiekvienam gyvam organizmui (Diomšina, Vyčinienė, 2002).

Remiantis biologiniu požiūriu, teigiama, jog kai kurie žmonės labiau nei kiti genetiškai linkę į tam tikras baimes ir didelį nerimą. Kai traumuojantis įvykis atsitinka žmogui, turinčiam silpną nervų sistemą, gali susiformuoti nauja fobija. Genų galią parodo ir žmonių tyrimai. Tikimybė kentėti nuo nerimo sutrikimo padidėja, jei tapatų dvynį irgi kamuoja šis sutrikimas. Tapatūs dvyniai dažnai abu kenčia nuo panašių fobių, kartais net ir augę atskirai. Biologiniu požiūriu generalizuotą nerimą, paniką ir netgi obsesinį-kompulsinį sutrikimą lemia per didelis smegenų sričių, atsakingų už impulsų kontrolę ir įprastinį elgesį sužadinimas. Biologinė teorija nagrinėja vaidmenį, kurį natūraliosios atrankos ir evoliucijos sąlygomis vaidino grėsmingų gyvūnų, objektų ar situacijų baimė; didelio emocinio reaktyvumo genetinį paveldimumą; ir anomalius atsakus smegenyse, reaguojant į baimę sukeliančius dirgiklius (Myers, 2008).

Z. Freudo psichoanalizės teorija teigė, kad jau vaikystėje žmonės slopina nepriimtinius impulsus, idėjas ir jausmus ir jog ši nuslopinta psichinė energija kartais sukelia tokius gluminančius simptomus kaip nerimas (Myers, 2008). Psichoanalitinė teorija teigia, kad į sąsmonę nuo pat vaikystės pradedami išstumti nepriimtini impulsai, idėjos, jausmai. Tačiau išstumta psichinė energija vis tiek veikia mūsų veiksmus ir emocijas, kartais sukeldama nerimą, depresiją ar kitus varginančius simptomus (Zambacevičienė, Makarovienė, Žalpienė, 2005).

Anot E. Eriksono (Pileckaitė-Markovienė, 2002), pagrindinis pradžios mokyklos uždavinys yra meistriškumo formavimas. Vaikas intensyviai mokosi, siekdamas būti kompetentingas ir produktyviai dirbti. Jei jis tinkamai nesprendžia šių uždavinių, gali susiformuoti menkavertiškumo, nesugebėjimo ką nors daryti jausmas. Dėl menkos kompetencijos atsiranda mokyklinis nerimas, o mokyklinis nerimas arba sunkesnė jo forma – mokyklinė neurozė – yra jaunesniojo amžiaus moksleivių mokyklinės dezadaptacijos rezultatas ir simptomas.

K. Horney (Lekavičienė, Vasiliauskaitė, Antinienė ir kt., 2008) teigė, kad nerimas kyla dėl to, kad tarpasmeniniuose santykiuose trūksta saugumo jausmo. Jeigu vaikui trūksta dėmesio, tėvų meilės ir šilumos, vaikas jaučiasi atstumtas, nerimauja, jo elgesys gali tapti neurotinis. K. Horney įvedė bazinio nerimo sąvoką. Bazinį nerimą ji apibūdino kaip asmens nereikšmingumo, pasimetimo, bejėgiškumo pavojingame pasaulyje jausmą. Pasaulis įsivaizduojamas pilnas melo, skriaudos, įžeidimų, užpuolimų ir išdavysčių. Bazinio nerimo ištakos slypi nesaugioje vaikystėje. Be to, bazinis nerimas turi įtakos žmogaus santykiams su aplinkiniais ir yra potencialaus konflikto tarp noro pasitikėti, pasikliauti kitais ir giluminio nepasitikėjimo bei priešiško kitiems priežastimi. Norėdamas apsaugoti save nuo bazinio nerimo ir su juo susijusio bejėgiškumo, priešiško ir nesaugumo jausmo, asmuo susikuria įvairias gynybines strategijas. Autorė aprašė dešimt tokių strategijų ir pavadino jas neurotiniais poreikiais, nes juos bandoma patenkinti neracionaliu, neadekvačiu būdu. Vėlesniuose darbuose K. Horney sugrupavo neurotinius poreikius ir išskyrė tris asmenybės orientacijas, kurios pasireiškia bendraujant su kitais žmonėmis. Šios orientacijos padeda sumažinti nerimą ir siekti patenkinamo gyvenimo lygio.

- Orientacija „į žmones“ (nusileidžiantis tipas). Bendravimo ir bendradarbiavimo stiliui būdingas neryžtingumas, bejėgiškumas ir meilės poreikis. Nusileidžiantis tipas vadovaujasi iracionalia nuostata: „Jeigu aš nusileisiu, tai man niekas nekenks“. Šiam tipui reikia, kad jį mylėtų, gintų ir kad jis būtų reikalingas kitiems. Tačiau po išoriniu mandagumu gali slėptis pyktis ir priešiškas.
- Orientacija „nuo žmonių“ (atsiskyrėlio tipas). Vadovaujasi nuostata neleisti savęs įtraukti į meilės romanus, draugystę, aktyvų darbą ir pan. tokie žmonės klaidingai mano: „Jeigu aš nusišalinsiu, tai su manimi viskas bus gerai“. Jie nenori artimų santykių, vengia žmonių, siekia nepriklausomybės ir be emocijų slysta gyvenimo paviršiumi.
- Orientacija „prieš žmones“ (priešiškais tipas). Būdingas dominavimas, priešiškas ir kitų eksploatavimas. Priešiškais tipas įsitikinęs, kad žmonės yra agresyvūs. Gyvenimas – tai kova prieš visus. K. Horney pastebėjo, kad priešiškais tipas sugeba elgtis taktiškai ir

draugiškai, tačiau visuomet siekia kontroliuoti ir valdyti kitus, siekia aukštesnio prestižo ir savo asmeninių ambicijų patenkinimo.

Mokymosi teorijos požiūriu – tai išmokto bejėgiškumo arba baimės sąlygojimo rezultatas. Žmogus įtiki, kad jis negali kontroliuoti įvykių ir kad veiksmai neveda į tikslą. Tai gali mažinti gebėjimą mokytis naujų dalykų, norą iš viso ką nors daryti (Zambacevičienė, Makarovienė, Žalpienė, 2005).

Remiantis išmokimo požiūriu, dirgiklių apibendrinimui (generalizavimui) būdinga tai, jog jei žmogus bijo aukščio, nes buvo nukritęs, vėliau jis pradeda bijoti skristi lėktuvu, net jei ne karto nėra skridęs. Atsiradus fobijoms ir manijoms, pastiprinimas padeda jas išlaikyti. Vengiant ar išvengus keliančios baimę situacijos, nerimas sumažėja, taip pastiprinimas fobinis elgesys. Jausdamas nerimą ar baimindamasis panikos priepuolio žmogus gali užsisklęsti savyje, ir sumažėjęs nerimas pastiprins tokį elgesį. Kompulsyvus elgesys taip pat mažina nerimą. Jei nusiplovus rankas sumažėja nerimas, sugrįžus šiam pojūčiui jūs ir vėl tikriausiai plausite rankas. Taip pat galima išmokti bijoti, stebint kitų žmonių baimes. Remiantis išmokimo teorija, nerimo sutrikimai yra baimės sąlygojimo, dirgiklių generalizavimo, bauginamų poelgių pastiprinimo ir mokymosi stebint kitų baimę rezultatas (Myers, 2008).

R. May (Baublienė, 2003) nerimą kildina iš vidinių asmenybės konfliktų. Sugebėjimas iškęsti nerimą yra būtinas individo augimo momentas, nes augama ir žengiama į priekį tik reaguojant į gyvenimo iššūkius, įveikiant stresus ir šokus. Dėl to nerimas gali būti geresnis mokytojas už tikrovę, nes nuo kai kurių tikrovės keliamų klausimų galima išsisukti, bet nerimas visada yra mumyse.

Savo nerimą, baimes vaikams perduoda ir tėvai. Vaikas mato pasaulį ne tik savo, bet ir tėvų akimis. Tėvų reagavimą jie gali perimti nepastebimai, bet nuolat ir ilgam (Zambacevičienė, Makarovienė, Žalpienė, 2005).

3.4. Nerimo sutrikimai

Jei nerimas išgyvenamas labai stipriai ir sutrikdo pagrindines žmogaus organizmo funkcijas, manoma, kad tai jau yra nerimo sutrikimas. Nerimo sutrikimus galima skirstyti į dvi kategorijas. Vienu atveju, žmogus išgyvena nerimą labai stipriai, kitu atveju nerimas nėra toks ryškus, tačiau manoma, kad būtent jis yra simptomų priežastis. Visų nerimo sutrikimų bendras bruožas yra tas, kad nerimas išgyvenamas kaip kažkas svetimo, t.y. egodistoniškas (Diomšina, Vyčiniene, 2002).

Norint įvertinti, kada normalus nerimas tampa nerimo sutrikimu, reiktų atsižvelgti mažiausiai į tris dalykus (Jusienė, Laurinavičius, 2007) :

- Nerimo lygis: nerimas laikomas normaliu, jeigu jis netrukdo įprastinės veiklos, neapsunkina jos arba neverčia jos atsisakyti.
- Nerimo pateisinimas: nerimas nėra įprastinis arba normalus, jei tampa nepateisinamas ir jį pateisinančios aplinkybės nėra tikroviškos, atitinkančios tikrovę.
- Nerimo pasekmės: normalus, vadinamasis signalinis, nerimas paprastai ne tik neapsunkina veiklos, bet ir padeda dar geriau ją atlikti.

Kaip teigia, D. Myers (2008), nerimas – gyvenimo dalis. Jei nerimavimas tampa intensyvus ir nuolatinis, prasideda nerimo sutrikimas, kurį lydi kančia, nuolatinis jaudulys, neprisitaikantis elgesys, mažinantys nerimą. Skiriami 4 šių sutrikimų tipai:

- generalizuotas nerimas, kai asmuo jaučia nepaaiškinamą įtampą ir neramumą;
- panika, kai žmogus patiria staigius stiprios baimės priepuolius;
- fobija, kai žmogų kamuoja neprotinga konkretaus objekto ar situacijos baimė;
- obsesinis – kompulsinis sutrikimas, kai pacientą kamuoja pasikartojančios mintys ir jausmai.

Žmonės, apimti generalizuoto nerimo yra nuolat įsitempę ir nervingi, vis mąsto, kas gali atsitikti blogo, juos vargina raumenų įtempimas, susijaudinimas, nemiga. Įtampą ir blogą nuojautą galima pastebėti iš surauktų antakių, virpančių akių vokų, drebulio, prakaitavimo, nenustygimo vietoje. Sunku susikaupti, kai dėmesys šokinėja nuo vieno rūpesčio prie kito. Viena iš blogiausių generalizuoto nerimo ypatumų yra tas, kad žmogus negali nustatyti nerimo priežasties ir jos išvengti. Z. Freudas tokį nerimą vadino „laisvos eigos“ nerimu. Generalizuotą nerimą dažnai lydi depresija, bet ir be depresijos jis padaro žmogų bejėgį ir gali būti fizinių problemų, tokių kaip opos ar aukštas kraujospūdis, priežastis.

Panika būna daug stipresnė už nerimą – tarsi viesulas, palyginti su eiline vėjuota diena: jis užgriūva staiga, sukelia sumaištį ir dingsta. Vienam iš 75 turinčių šį sutrikimą žmonių nerimas staiga sustiprėja ir virsta keliančiu siaubą panikos priepuoliu – kelias minutes trunkančia intensyvia baime, jog tuoj nutiks kažkas siaubinga. Paprastai paniką lygi stiprus širdies plakimas, ima trūkti oro, atsiranda dusimo pojūtis, kyla drebulys, svaigsta galva.

Fobija telkiasi ties konkrečiu objektu, veikla ar situacija. Fobija – liguista, įkyri, nepagrįsta baimė, kuri griauna elgesį. Socialinėmis fobijomis kankinamiems žmonėms sunku tinkamai elgtis trikdančiomis socialinėmis situacijomis. Nerimaujantis žmogus gali vengti kalbėti, viešai valgyti, eiti į vakarėlius. Arba taip elgdamasis jis pradeda prakaituoti, drebėti, jų gali ištikti viduriavimo priepuolis. Socialinė fobija – tai aukščiausio laipsnio drovumas.

Pasak H. Benesch (2001), fobija yra neracionali baimės reakcija, pasireiškianti panikos, prakaitavimo, pykinimo, silpnumo, sustingimo požymiais. Žmogus supranta, kad jo baimės

nepagrįstos, tačiau nesugeba nuo jų išsivaduoti. Mokyklos fobija yra sureikšmintų mokyklos įtampų baimė, skatinanti jų vengti. Vaikų noras pabėgti iš mokyklos gali sukelti nesąmoningas kūno reakcijas (pvz., nuolatinis vėmimas rytais).

Obsesinis – kompulsinis sutrikimas – kai įkyrios mintys ir kompulsinis elgesys pasidaro nuolatiniai ir sutrikdo normalų gyvenimo ritmą arba pradeda varginti, peržengiama riba tarp normalios būsenos ir sutrikimo.

Nerimas užima vieną svarbiausių vietų tiek įvairiausių gyvenimo problemų psichodinamikoje, tiek psichopatologijoje, t.y. pasireiškiant įvairiems simptomams. Jam priskiriami fobiniai sutrikimai (žmogų kankina neracionali konkretaus objekto art situacijos baimė); panikos priepuoliai (stiprus nerimo jautimas ,kurio apimtiems žmonėms atrodo , kad tuoj mirs ar išprotės); potrauminiai stresiniai sutrikimai (baisių traumų, lydimų didžiulės kančios, prisiminimai); obsesiniai- sutrikimai arba įkyrios būsenos (galvojimas apie tą patį arba tų pačių veiksmų kartojimas); generalizuotas nerimas (žmogus didžiumą laiko jaučia nepaaiškinamą įtampą ir neramumą (Greenberger , Padesky, 2000).

T. Ramanauskienė (2000) nurodo, jog vaikų ir paauglių amžiuje neretai pasitaiko emocinių sutrikimų, kurių pagrindas yra nerimas. Yra skiriami trys sutrikimų tipai:

- Atskyrimo nerimas,
- Fobinis nerimas,
- Socialinis nerimas.

Atskirimo nerimas pasireiškia kaip perdėtas pasikartojantis nusiminimas nujaučiant atsiskyrimą, skiriantis ar tuoj po išsiskyrimo su mylimu žmogumi. Fobinis nerimas būdingas apibrėžtomis situacijoms, pvz. tam tikrų gyvūnų baimė, aukščio, tamsos, uždaros erdvės (klaustrofobija). Fobinis objektas ar situacija sukelia nerimą iki panikos, vaikas kiek įmanoma vengia fobinės situacijos. Specifinės fobijos paprastai prasideda vaikystėje ir negydomos gali tęstis dešimtmečius. Vaikus, kuriems pasireiškia socialinis nerimas, kamuoja nuolatinė ar besikartojanti svetimų žmonių baimė arba jie šių asmenų vengia; gali bijoti tik suaugusiųjų arba tik bendraamžių. Socialinės fobijos gali būti apibrėžtos, pvz.: selektyvus mutizmas, ar difuzinės, kai fobiją sukelia beveik visos situacijos už šeimos rato.

Anot M. Pileckaitės-Markovienės, D. Nasvytienės, D. Bumblytės (2004), jaunesniajame mokykliniame amžiuje klaida tai ne tik konkretaus veiklos rezultato įvertinimas. Vaikas subjektyviai suvokia klaidą kaip visos savo asmenybės įvertinimą. Kartais mokyklos baimę sukelia konfliktas su bendraamžiais, fizinės agresijos savo atžvilgiu baimė. Ypač tai būdinga emociškai jautriems, socialiai ir pedagogiškai apleistiems vaikams. Dažnai ilgai šios baimės keičiasi, kartais išnyksta. Jei jos užsitęsia, tai sukelia vaikui bejėgiškumo jausmą, nesugebėjimą kontroliuoti savo jausmus. Tuomet atsiranda mokyklinė fobija, kuri literatūroje yra dažnai

vadinama mokykline neuroze. I. Dubrovina (Pileckaitė-Markovienė, Nasvytienė, Bumblytė, 2004) skiria tris grupes vaikų, kenčiančių nuo mokyklinių neurozių:

1. Vaikai su ryškiais elgesio nukrypimais. Jie iššaukiančiai elgiasi pamokų metu, vaikšto per pamokas po klasę, storžieviškai kalba su mokytoju, nevaldomi, agresyvūs ne tik mokytojų. Paprastai, jie mokosi blogai, bet save vertina per aukštai. Dažniausiai mokytojai laiko juos pedagogiškai apleistais arba net protiškai atsilikusiais vaikais.
2. Pažangūs mokiniai, kurie patenkinamai elgiasi per pamokas, bet dėl pervargimo arba emocinių sukrėtimų pradeda staiga keistis, tampa depresiški, apatiški. Mokytojai apie tokį vaiką sako, jog jį lyg pakeitė, jis prarado interesą mokytis. Vaikas atsisako eiti į mokyklą, pradeda atsikirtinėti, storžieviškai kalbėti. Jo nuotaika tampa blogesnė, emocijos labilios, vaikas tampa nerimastingas.
3. Mokiniai, kurie išoriškai atrodo sėkmingi (geras pažangumas, patenkinamas elgesys), bet turi emocinių sunkumų: bijo atsakinėti prie lentos, atsakinėjant žodžiu jų rankos dreba, kalba labai tyliai, verksmingai, visada stengiasi būti nuošalyje. Tokiems vaikams būdingas aukštas nerimastingumo lygis, jie save labai prastai vertina, yra labai pažeidžiami. Mokytojai tokiais mokiniais nelabai domisi, nes jie netrukdo per pamokas, yra stropūs ir patenkinamai mokosi.

Reikia pažymėti, kad trijų mokyklinių neurozių formų skyrimas yra pakankamai sąlyginis. Vaikų psichologiniai tyrimai rodo, kad agresyvumas pirmuoju atveju, apatiškumas antruoju ir susikaustymas trečiuoju – tai skirtingi neadekvačios psichologinės gynybos būdai.

Įvairūs tyrinėtojai pabrėžia, jog dažniausiai mokyklinės neurozės pasireiškia bepriekštinio agresyvumu, baime eiti į mokyklą, atsisakymu lankyti pamokas, atsakinėti prie lentos, kitaip tariant dezadaptuotu elgesiu. Verta pažymėti, jog kraštutinės mokyklinių neurozių formos pasitaiko nelabai dažnai, kur kas dažniau pradžios mokykloje galima matyti mokyklinio nerimo būsenų, kurios pasireiškia perdėtu rūpesčiu dėl mokymosi, blogo mokytojų įvertinimo.

4. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS MOKINIŲ MOKYMOSI MOTYVŲ IR MOKYKLINIO NERIMASTINGUMO TYRIMAS

4.1. Tyrimo metodikos ir organizavimas

4.1.1. Mokymosi motyvų tyrimo metodika

Mokinių mokymosi motyvams tirti buvo naudojama E. Zambacevičienės, Janulytės (Zambacevičienė, 2006) anketa „Kodėl aš mokausi“. Anketa sudaryta iš 11 atsakymų į klausimą „Kodėl aš mokausi“. Atsakymą, kuris yra labai svarbus reikia įvertinti 5 balais, svarbų – 4, mažai svarbų – 3, visai nesvarbų – 2, neturintį jokios reikšmės – 1.

M. Pileckaitė – Markovienė (2001), pritaikiusi faktorinės analizės metodą, kuris leidžia sutraukti testo įverčius (teiginius) ir išskirti faktorius, būtinus testo rezultatams interpretuoti, išskiria 3 mokymosi motyvų grupes: socialinio pripažinimo, vidinis mokymosi, neigiamos stimuliacijos (bausmės).

Gauti anketos duomenys atspindi, kokia mokymosi motyvų grupė yra vyraujanti.

4.1.2. Mokyklinio nerimastingumo tyrimo metodika

Mokinių nerimastingumo lygiui nustatyti buvo naudota B. Fillipso (Raigorodskij, 1998, rusų kalba) metodika „Mokyklinio nerimo diagnostinis įvertinimas“. Testas yra sudarytas iš 58 klausimų, kiekvienam atsakymui reikalingas konkretus atsakymas „Taip“ (žymimas +) arba „Ne“ (žymimas -). Testas parengtas taip, kad kiekvieną faktorių galima vertinti atskirai, jo išreikštumo laipsnį užrašant balais arba procentais. Šis testas apima aštuonis nerimo faktorius:

1. Bendrasis nerimo lygis mokykloje – tai bendra mokinio emocinė būseną, susijusi su įvairiais jo įtraukimo į mokyklą gyvenimo būdais.
2. Socialinio streso išgyvenimas – mokinio emocinė būseną, kurios fone pasireiškia jo socialiniai kontaktai, visų pirma – su bendraamžiais.
3. Frustracija siekiant tikslo – tai nepalankus psichologinis fonas, neleidžiantis mokiniui vystyti savo sėkmės, siekti aukštų mokymosi rezultatų.
4. Saviraiškos baimė – negatyvus emocinis situacijos pergyvenimas, susijęs su saviraiška, savo galimybių demonstravimu kitiems.

5. Žinių patikrinimo baimė – negatyvios sąsajos ir nerimo išgyvenimas žinių pasiekimų ir galimybių tikrinimo situacijose, ypačingai viešų.
6. Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė – savo veiksmų, minčių vertinimas orientuotas į kitų nuomonę, nerimas dėl aplinkinių vertinimo, negatyvių įvertinimų laukimas.
7. Žemas fiziologinis atsparumas stresui – psichofiziologinės savybės, mažinančios mokinio prisitaikymą stresinėse situacijose, padidinančios neadekvataus reagavimo į aplinkos dirgiklius tikimybę.
8. Problemos ir baimės santykiuose su mokytojais – bendras neigiamas emocinis fonas santykiuose su mokytojais, mažinantis sėkmingą mokinio mokymąsi.

Tvarkant rezultatus, išskiriami klausimai į kuriuos pateikti atsakymai nesutampa su testo raktu. Atsakymai, nesutampantys su raktu – tai nerimo pasireiškimas. Apskaičiuojamas bendras nesutapimų skaičius. Jei jis didesnis nei 50% galima spręsti apie padidintą nerimastingumą, jei didesnis nei 75% - apie aukštą nerimastingumą.

4.1.3. Tyrimo imtis ir organizavimas

Tyrimo dalyvavo 200 respondentų: po 100 miesto ir kaimo mokyklose besimokančių 4 klasės mokinių. Iš jų po 50 berniukų ir mergaičių, besimokančių skirtingose vietose esančiose mokyklose. Tyrimas buvo atliktas Mažeikių miesto ir kaimo mokyklose. Tiriamieji buvo pasirinkti atsitiktiniu būdu.

Respondentams buvo pateikta užpildyti anketą (žr. 1 priedas). Taip pat tiriamiesiems pravesta žodinė anketos pildymo instrukcija.

4.2. Mokymosi motyvų tyrimo rezultatai ir analizė

Vienas iš tyrimo uždavinių buvo nustatyti mokinių vyraujančius mokymosi motyvus.

5 lentelė

Mokinių mokymosi motyvų pasiskirstymas (%)

	Miestas		Kaimas	
	Berniukai	Mergaitės	Berniukai	Mergaitės
Socialinio pripažinimo motyvas	84	100	92	96
Vidinis mokymosi motyvas	16	0	8	4

Tyrimo rezultatai rodo (žr. 5 lentelė), kad tiek mieste, tiek kaime besimokančių mokinių tarpe vyrauja socialinio pripažinimo motyvas. Neigiamos stimuliacijos (bausmės) motyvo apraiškų nėra nė vienoje tiriamųjų grupėje. M. Pileckaitės – Markovienės (2001) teigimu, socialinio pripažinimo motyvas yra būdingas visiems jaunesniesiems moksleiviams, o vidinę mokymosi motyvaciją turi tik dalis moksleivių. Tai gana aiškiai matyti iš gautų tyrimo rezultatų - vidinis mokymosi motyvas būdingas 16 % miesto mokyklose besimokančių berniukų. 12 % kaimo mokyklose besimokančių mokinių būdingas vidinis mokymosi motyvas. Palyginus gautus duomenis, matyti, jog vidinis mokymosi motyvas būdingesnis miesto mokyklose besimokantiems berniukams. Galima daryti prielaidą, jog tokie gauti duomenys atspindi mokinių norą būti pripažintais draugų, tėvų, mokytojų, pritaipinti bendraamžių grupėje, o tai ypač svarbu šio amžiaus mokiniams.

Nustačius vyraujančius mokymosi motyvus, analizuojama ir šių motyvų sklaida (žr. 6 ir 7 lentelės).

6 lentelė

Eil. Nr.		Miestas		Kaimas	
		Mergaitės	Berniukai	Mergaitės	Berniukai
4.	Noriu tinkamai bendrauti su tėvais, mokytojais, draugais.	96	80	90	68
5.	Malonu susilaukti pagyrimo.	92	90	80	58
6.	Noriu būti pirmūnas.	60	50	54	38
8.	Noriu būti draugų mėgstamas.	76	76	84	86
9.	Stengiuosi išvengti draugų kritikos.	64	50	68	62

Mokinių socialinio pripažinimo motyvo sklaida (%)

Tiek mergaitės, tiek berniukai besimokantys mieste (žr. 5 lentelė), pirmenybę teikia bendravimui su aplinkiniais žmonėmis, noru būti pirmūnais ir susilaukti pagyrimo. Tuo tarpu kaimo mokyklose besimokantiems mokiniams aktualiau būti mėgstamiems draugų. Tačiau pastebima, jog mergaitės nori tinkamai bendrauti su tėvais, mokytojais, draugais, t.y. būti jų pripažintos (90 %), taip pat joms malonu išgirsti pagyrimą (80 %), o tai ir skatina jų mokymąsi, norą siekti geresnių rezultatų. Iš gautų tyrimo rezultatų matyti, jog visi respondentai beveik vienodai stengiasi išvengti draugų kritikos. Apibendrinant galima teigti, jog respondentams labai svarbu, ką apie juos mano šalia esantys žmonės, t.y. tėvai, draugai, mokytojai.

Mokinių vidinio mokymosi motyvo sklaida (%)

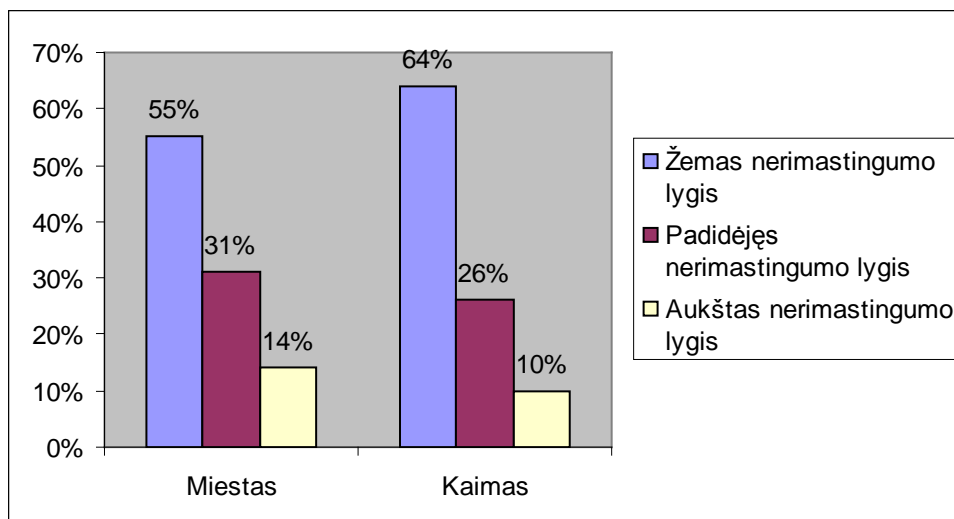
Eil. Nr.		Miestas		Kaimas	
		Mergaitės	Berniukai	Mergaitės	Berniukai
1.	Patinka sužinoti ką nors nauja.	56	50	76	76
2.	Noriu sugebėti įveikti iškilusius sunkumus.	70	66	70	66
3.	Mokytis - mano pareiga.	88	64	82	62
7.	Noriu toliau mokytis.	74	66	74	64

Visiems tiriamiesiems (žr. 7 lentelė) vienodai labai svarbu sugebėti įveikti iškilusius sunkumus. Tiek kaimo, tiek miesto mergaičių šiek tiek didesnis nei berniukų, noras toliau mokytis, suvokiamas mokymasis kaip pareiga. Pastebima, jog kaimo mokyklose besimokantiems mokiniams aktualiau sužinoti kažką naujo (76 %), nei miesto mokyklose besimokantiems mokiniams. Išanalizavus gautus duomenis, būtų galima teigti, jog šios vidinės paskatos lemia mokinių norą tobulėti, įveikti iškilusias problemas patiems savarankiškai ir skatina juos toliau mokytis.

Atlikus mokymosi motyvų tyrimą ir apibendrinus gautus duomenis paaiškėjo, jog 4 klasės mokinių tarpe vyrauja socialinio pripažinimo motyvas. Mokiniams svarbu ką apie juos mano artimoj aplinkoj esantys žmonės, nori būti pripažintais ne tik tėvų, bet ir bendraamžių.

4.3. Mokyklinio nerimastingumo tyrimo rezultatai ir jų analizė

Vienas iš tyrimo uždavinių buvo nustatyti mokinių mokyklinio nerimastingumo apraiškas.

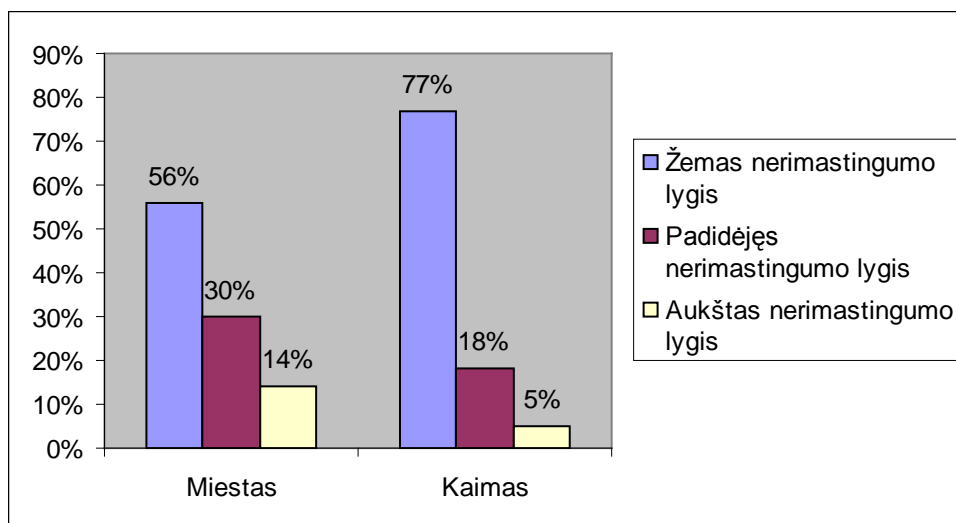

1 pav. 4 klasės mokinių mokyklinio nerimastingumo lygiai (N=200)

Apibendrinant 4 klasės mokinių mokyklinio nerimastingumo lygius ir suvedus duomenis matyti, jog 60 % tiriamųjų būdingas žemas nerimastingumo lygmuo. Tiek miesto, tiek kaimo mokyklose vyrauja žemas nerimastingumo lygis (žr. 1 pav.). D. Nasvytienė (2005) teigia, jog silpnas nerimas padeda sutelkti jėgas, geriau pasirodyti, varžytis su bendraamžiais. Kaip matyti pateiktame paveiksle, padidėjusio ir aukšto nerimastingumo apraiškų yra daugiau tarp miesto mokyklas lankančių ketvirtokų (44 %).

Gauti duomenys sutampa su E. Tulicko, E. Zambacevičienės (2004) atlikto tyrimo rezultatais, jog IV klasėje besimokančių mokinių tarpe vyrauja žemas nerimastingumo lygis.

E. Martišauskienė (2004) atliko tyrimą apie vyresniųjų paauglių nerimo ir dvasinės sklaidos paraleles paauglystėje ir nustatė, kad 55,4 % tiriamųjų jaučia padidėjusį ar aukšto lygio nerimą mokyklose. Taigi galima daryti prielaidą, kad jaunesniame amžiuje patirtas nerimas niekur nedingsta ir vaikui augant tik stiprėja.

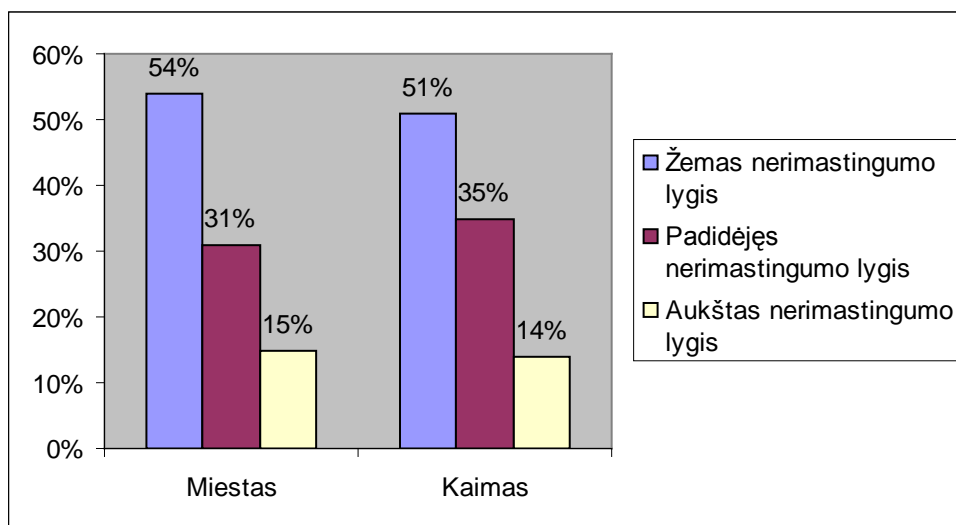

2 pav. 4 klasės berniukų mokyklinio nerimastingumo lygiai (N=100)

Ištyrus 4 klasės mokinių mokyklinį nerimastingumą ir nustačius jo lygmenis matyti, jog tiek miesto, tiek kaimo mokyklose besimokantiems berniukams vyrauja žemas nerimastingumo lygis (žr. 2 pav.). Tačiau pastebima, jog kaimo mokyklose besimokantiems berniukams, žemas nerimastingumo lygmuo yra net 21 % didesnis, t.y. šie mokiniai patiria kur kas mažesnę nerimą. Padidėjęs nerimastingumas būdingas trečdaliui besimokančiųjų mieste ir 18 % - kaime. Aukšto nerimastingumo apraiškų yra daugiau tarp berniukų, lankančių mokyklas mieste (14 %), o kaime besimokančių berniukų šis lygis yra net trečdaliu žemesnis (5 %).

Galima teigti, kad kaimo mokyklose besimokantieji nerimauja mažiau, o besimokantieji mieste dažniau susiduria su situacijomis, kurios priverčia juos nerimauti.

3 pav. 4 klasės mergaičių mokyklinio nerimastingumo lygiai (N=100)

Išanalizavus gautus duomenis, pastebima, jog tiek mieste, tiek kaime besimokančioms mergaitėms vyrauja žemas mokyklinio nerimastingumo lygmuo – 54 % ir 51 % (žr. 3 pav.). Padidėjęs nerimastingumas būdingas 31 % mergaičių, besimokančiųjų mieste ir 35 % - kaime. Aukšto nerimastingumo apraiškų yra beveik vienodai tiek tarp miesto (15 %), tiek tarp kaimo (14 %) mokyklas lankančių mergaičių. Būtų galima daryti prielaidą, kad mergaitės nerimauja vienodai, nepriklausomai nuo to, kokioje mokykloje (miesto ar kaimo) mokosi.

Gauti rezultatai sutampa su E. Tulicko, E. Zambacevičienės (2004) atlikto tyrimo rezultatais, kurie parodė, kad mokinių lytis įtakoja nerimastingumo lygį ir daugiau mergaičių nei berniukų yra priskirta vidutiniam nerimo lygiui.

8 lentelė

4 klasės mokinių mokyklinio nerimastingumo lygis (N=200)

Mokyklinio nerimastingumo komponentai	Nerimastingumo lygis					
	Žemas		Padidėjęs		Aukštas	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Bendrasis nerimo lygis mokykloje	121	61	66	33	13	6
Socialinio streso išgyvenimas	148	74	47	24	5	2
Sėkmės siekio poreikio frustracija	160	80	38	19	1	1
Saviraiškos baimė	85	43	76	38	39	19
Žinių patikrinimo baimė	95	48	70	35	35	17
Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė	78	39	66	33	56	28
Žemas fiziologinis atsparumas stresui	125	63	44	22	31	15
Santykių su mokytojais problemos ir baimės	118	59	71	35	11	6

Apibendrinant 4 klasės mokinių tam tikrų mokyklinio nerimastingumo komponentų lygį, kuris pavaizduotas 8 lentelėje (žr. 8 lentelė), galima teigti, jog daugumai tiriamųjų būdinga aplinkinių lūkesčių nepateisinimo (61 %), saviraiškos (57 %), žinių patikrinimo (52 %) baimės.

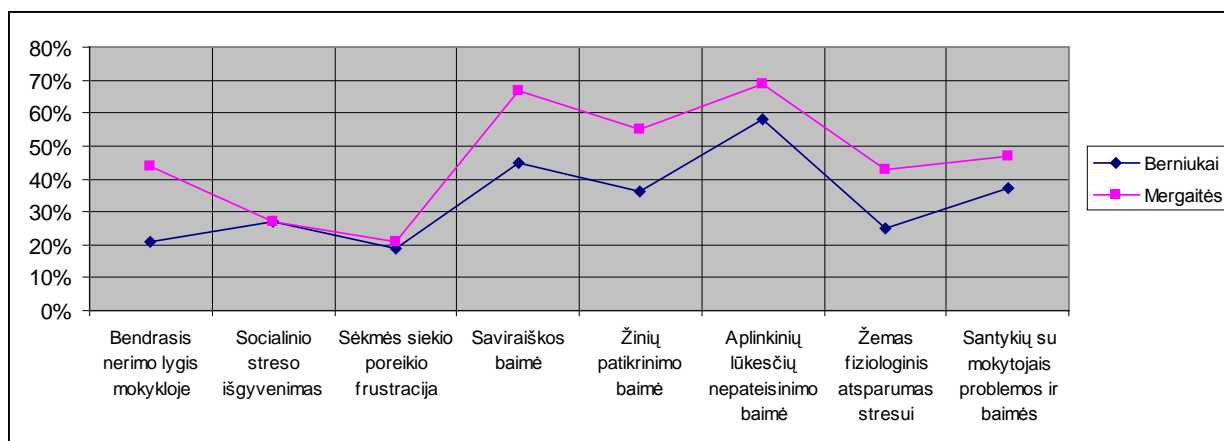
41 % respondentų padidėjęs arba aukštas nerimastingumo lygis, susijęs su problemomis santykiuose su mokytojais. Šie duomenys sutampa su E. Tulicko, E. P. Zambacevičienės (2004) atlikto tyrimo duomenimis, jog vidutiniškai 45 % 4 klasės mokinių nurodė turį problemų bendraudami su mokytojais.

Kitos mokyklinio nerimastingumo dalinės charakteristikos būdingos mažesnei daliai tyiriamųjų.

Gauti rezultatai iš dalies sutampa su kitų tyrėjų gautomis išvadomis.

A. Ališauskas (2004) tyrė I-IX klasių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių mokyklinio nerimastingumo lygį ir gauti rezultatai parodė, jog nerimastingumas ypač pasireiškia žinių tikrinimo baime, saviraiškos baime, bendru nerimu, baime bendraujant su mokytojais, baime nepateisinti aplinkinių lūkesčių.

Respondentų nerimastingumo apraiškos lyties aspektu pateiktos 4 paveiksle.

4 pav. 4 klasės mokinių mokyklinio nerimastingumo apraiškos (N=200)

Apibendrinant 4 klasės mokinių mokyklinio nerimastingumo apraiškas (žr. 4 pav.) būtų galima teigti, jog toks pat skaičius berniukų ir mergaičių vienodai išgyvena socialinį stresą ir sėkmės siekio poreikio frustraciją. Kitos mokyklinio nerimastingumo apraiškos (bendrasis nerimo lygis mokykloje, saviraiškos, žinių patikrinimo, aplinkinių lūkesčių nepateisinimo, santykių su mokytojais problemos ir baimės, žemas fiziologinis atsparumas stresui) atspindi tai, jog mergaitės kur kas dažniau patiria nerimą keliančias situacijas negu berniukai. Gauti duomenys panašūs su gautais A. Ališausko (2004) tyrime. Šio tyrimo rezultatai parodė, kad mergaičių mokyklinio nerimastingumas šiek tiek yra didesnis nei berniukų. Tiek šiame, tiek E. Tulicko, E. P. Zambacevičienės (2004) atliktame tyrime sutampa duomenys, jog dėl žinių patikrinimo baimės išgyvena didelė dalis visų mokinių, o ypač mergaičių.

4 klasės mokinių, besimokančių mieste, mokyklinio nerimastingumo lygis (N=100)

Mokyklinio nerimastingumo komponentai	Nerimastingumo lygis					
	Žemas		Padidėjęs		Aukštas	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Bendrasis nerimo lygis mokykloje	58	58	38	38	4	4
Socialinio streso išgyvenimas	76	76	21	21	3	3
Sėkmės siekio poreikio frustracija	74	74	24	24	1	1
Saviraiškos baimė	33	33	24	24	23	23
Žinių patikrinimo baimė	36	36	38	38	26	26
Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė	22	22	36	36	42	42
Žemas fiziologinis atsparumas stresui	59	59	26	26	15	15
Santykių su mokytojais problemos ir baimės	58	58	35	35	7	7

Apibendrinant miesto mokyklose besimokančių mokinių tam tikrų mokyklinio nerimastingumo komponentų lygį, kuris pavaizduotas 9 lentelėje (žr. 9 lentelė), galima teigti, jog daugumai tiriamųjų būdingos aplinkinių lūkesčių nepateisinimo (78 %) ir žinių patikrinimo (64 %) baimės. Kitos mokyklinio nerimastingumo dalinės charakteristikos būdingos mažesnei daliai tyrimųjų.

4 klasės berniukų, besimokančių mieste, mokyklinio nerimastingumo lygis (N=50)

Mokyklinio nerimastingumo komponentai	Nerimastingumo lygis					
	Žemas		Padidėjęs		Aukštas	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Bendrasis nerimo lygis mokykloje	36	72	11	22	3	6
Socialinio streso išgyvenimas	37	74	11	22	2	4
Sėkmės siekio poreikio frustracija	36	72	12	24	1	2
Saviraiškos baimė	19	38	21	42	10	20
Žinių patikrinimo baimė	25	50	16	32	9	18
Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė	8	16	20	40	22	44
Žemas fiziologinis atsparumas stresui	33	66	12	24	5	10
Santykių su mokytojais problemos ir baimės	28	56	19	38	3	6

Tam tikrų mokyklinio nerimastingumo komponentų lygis tarp berniukų, besimokančių mieste, yra pavaizduotas 10 lentelėje (žr. 10 lentelė). Daugumai tiriamųjų (84 %) būdinga aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė, 52 % padidėjusi saviraiškos ir 50 % žinių patikrinimo baimės. Kitos mokyklinio nerimastingumo dalinės charakteristikos (bendras nerimo lygis mokykloje, socialinio streso išgyvenimas, sėkmės siekio poreikio frustracija, žemas fiziologinis atsparumas stresui, santykių su mokytojais ir aplinkiniais baimės) būdingos mažesnei daliai tyrimųjų.

4 klasės mergaičių, besimokančių mieste, mokyklinio nerimastingumo lygis (N=50)

Mokyklinio nerimastingumo komponentai	Nerimastingumo lygis					
	Žemas		Padidėjęs		Aukštas	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Bendrasis nerimo lygis mokykloje	22	44	27	54	1	2
Socialinio streso išgyvenimas	39	78	10	20	1	2
Sėkmės siekio poreikio frustracija	38	76	12	24	-	-
Saviraiškos baimė	14	28	23	46	13	26
Žinių patikrinimo baimė	11	22	22	44	17	34
Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė	14	28	16	32	20	40
Žemas fiziologinis atsparumas stresui	26	52	14	28	10	20
Santykių su mokytojais problemos ir baimės	30	60	16	32	4	8

Tam tikrų mokyklinio nerimastingumo komponentų lygis tarp mergaičių, besimokančių mieste, yra pavaizduotas 11 lentelėje (žr. 11 lentelė). Daugumai tiriamųjų (88 %) yra būdinga žinių patikrinimo baimė, 72 % - saviraiškos ir aplinkinių lūkesčių pateisinimo baimė, 52 % - bendras nerimo lygis mokykloje. Kitos mokyklinio nerimastingumo dalinės charakteristikos (socialinio streso išgyvenimas, sėkmės siekio poreikio frustracija, žemas fiziologinis atsparumas stresui ir santykių su mokytojais problemos ir baimės) būdingos mažesnei daliai tiriamųjų.

4 klasės mokinių, besimokančių kaime, mokyklinio nerimastingumo lygis (N=100)

Mokyklinio nerimastingumo komponentai	Nerimastingumo lygis					
	Žemas		Padidėjęs		Aukštas	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Bendrasis nerimo lygis mokykloje	63	63	28	28	9	9
Socialinio streso išgyvenimas	72	72	26	26	2	2
Sėkmės siekio poreikio frustracija	86	86	14	14	-	-
Saviraiškos baimė	50	50	35	35	15	15
Žinių patikrinimo baimė	59	59	32	32	9	9
Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė	56	56	30	30	14	14
Žemas fiziologinis atsparumas stresui	66	66	18	18	16	16
Santykių su mokytojais problemos ir baimės	60	60	36	36	4	4

Apibendrinant kaimo mokyklose besimokančių mokinių tam tikrų mokyklinio nerimastingumo komponentų lygį, kuris pavaizduotas 12 lentelėje (žr. 12 lentelė), galima teigti, jog pusei tiriamųjų yra būdinga saviraiškos baimė (50%). Kitos mokyklinio nerimastingumo dalinės charakteristikos būdingos mažesnei daliai tiriamųjų.

Būtina pažymėti, jog tiek mieste (72 %), tiek kaime (50 %) besimokantiems berniukams vyrauja padidėjusi arba aukšta saviraiškos baimė. E. Tulicko, E. P. Zambacevičienės (2004)

atliktas tyrimas taip pat parodė, jog 4 klasės berniukams didžiausią nerimą kelia saviraiškos baimė (56 %).

13 lentelė

4 klasės berniukų, besimokančių kaime, mokyklinio nerimastingumo lygis (N=50)

Mokyklinio nerimastingumo komponentai	Nerimastingumo lygis					
	Žemas		Padidėjęs		Aukštas	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Bendrasis nerimo lygis mokykloje	43	86	4	8	3	6
Socialinio streso išgyvenimas	36	72	14	28	-	-
Sėkmės siekio poreikio frustracija	44	88	6	12	-	-
Saviraiškos baimė	36	72	9	18	5	10
Žinių patikrinimo baimė	39	78	7	14	4	8
Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė	33	66	12	24	5	10
Žemas fiziologinis atsparumas stresui	42	84	6	12	2	4
Santykių su mokytojais problemos ir baimės	35	70	15	30	-	-

Tam tikrų mokyklinio nerimastingumo komponentų lygis tarp berniukų, besimokančių kaime, yra pavaizduotas 13 lentelėje (žr. 13 lentelė). Kaip matyti iš gautų tyrimo rezultatų, visų komponentų lygis yra žemas.

14 lentelė

4 klasės mergaičių, besimokančių kaime, mokyklinio nerimastingumo lygis (N=50)

Mokyklinio nerimastingumo komponentai	Nerimastingumo lygis					
	Žemas		Padidėjęs		Aukštas	
	skaičius	%	skaičius	%	skaičius	%
Bendrasis nerimo lygis mokykloje	20	40	24	48	6	12
Socialinio streso išgyvenimas	36	72	12	24	2	4
Sėkmės siekio poreikio frustracija	42	84	8	16	-	-
Saviraiškos baimė	14	28	26	52	10	20
Žinių patikrinimo baimė	20	40	25	50	5	10
Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė	23	46	18	36	9	18
Žemas fiziologinis atsparumas stresui	24	48	12	24	14	28
Santykių su mokytojais problemos ir baimės	25	50	21	42	4	8

Tam tikrų mokyklinio nerimastingumo komponentų lygis tarp mergaičių, besimokančių kaime, yra pavaizduotas 10 lentelėje (žr. 10 lentelė). Daugumai tiriamųjų labiausiai yra padidėjusi saviraiškos baimė (72 %), 60 % - bendrasis nerimo lygis mokykloje ir žinių patikrinimo baimė, 54 % - aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė, 52 % - žemas fiziologinis atsparumas stresui. Kitos mokyklinio nerimastingumo dalinės charakteristikos būdingos mažesnei daliai tiriamųjų.

Reiktų pažymėti, jog remiantis E. Tulicko, E. P. Zambacevičienės (2004) atlikto tyrimo duomenis, 52 % 4 klasėje besimokančių mergaičių bijo nepateisinti aplinkinių lūkesčių. Šiame

tyrime gauti rezultatai panašūs: 54 % kaime ir 72 % mieste besimokančių mergaičių taip pat bijo nepateisinti aplinkinių lūkesčių.

4.4. Vyraujančių mokymosi motyvų ir mokyklinio nerimastingumo ryšys

Siekiant išsiaiškinti ar egzistuoja ryšys tarp mokymosi motyvų ir mokyklinio nerimastingumo, buvo tikrintos kiekvieno mokymosi motyvo sąsajos su aštuoniais nerimo faktoriais.

Tikrintos socialinio pripažinimo motyvo sąsajos su aštuoniais nerimo faktoriais. Kadangi visi kintamieji yra intervalų skalės, ryšiams nustatyti naudojamas Pearsono koreliacijos koeficientas. Jo testo rezultatai pateikiami 15 lentelėje.

15 lentelė

Socialinio pripažinimo motyvo sąsajos su mokyklinio nerimo faktoriais

Mokyklinio nerimo faktoriai	Pearsono koreliacijos koeficientas	p – statistinis reikšmingumas
Bendras nerimo lygis mokykloje	0,341**	0,0001
Socialinio streso išgyvenimas	0,442**	0,0001
Frustracija siekiant tikslo	0,369**	0,0001
Saviraiškos baimė	0,327**	0,0001
Žinių patikrinimo baimė	0,371**	0,0001
Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė	0,199**	0,0001
Žemas fiziologinis atsparumas stresui	0,273**	0,0001
Problemos ir baimės santykiuose su mokytojais	0,364**	0,0001

** p< 0,01

Kaip matome iš 15 lentelėje pateikiamų Pearsono koreliacijos analizės duomenų, socialinio pripažinimo motyvas teigiamai ir statistiškai reikšmingai koreliuoja su visais mokyklinio nerimo faktoriais, taigi galima teigti, kad kuo labiau išreikštas socialinio pripažinimo motyvas, tuo didesnis mokyklinis nerimas.

Stipriausiai socialinio pripažinimo motyvas koreliuoja su socialinio streso išgyvenimu (Pearsono koreliacijos koeficientas lygus 0,442). Šis ryšys yra esminis (Bitinas, 2006). Su kitais mokyklinio nerimo faktoriais ryšys yra silpnas.

Analogiškai tikrintos mokyklinio nerimo faktorių sąsajos su vidiniu mokymosi motyvu (žr. 16 lentelė).

Vidinio mokymosi motyvo sąsajos su mokyklinio nerimo faktoriais

Mokyklinio nerimo faktoriai	Pearsono koreliacijos koeficientas	p – statistinis reikšmingumas
Bendras nerimo lygis mokykloje	0,186**	0,008
Socialinio streso išgyvenimas	0,241**	0,0001
Frustracija siekiant tikslo	0,257**	0,0001
Saviraiškos baimė	0,333**	0,0001
Žinių patikrinimo baimė	0,222**	0,002
Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė	0,002	0,974
Žemas fiziologinis atsparumas stresui	0,225**	0,0001
Problemos ir baimės santykiuose su mokytojais	0,284**	0,0001

** p < 0,01

Kaip matome iš 16 lentelės, vidinio mokymosi motyvo sąsajos su mokyklinio nerimo faktoriais nėra tokios stiprios, lyginant su socialinio pripažinimo sąsajomis, o vienas ryšys – tarp vidinio mokymosi motyvo ir aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimės yra statistiškai nereikšmingas.

Galime daryti išvadą, kad apskritai mokymosi motyvai ir mokyklinio nerimo apraiškos yra tampriai teigiamai tarpusavyje susiję, išskyrus aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimę, kuri nekoreliuoja su vidiniu mokymosi motyvu.

M. Pileckaitės – Markovienės (2001) atlikto tyrimo gauti rezultatai rodo, kad jaunesniųjų moksleivių mokymosi motyvacija turi nelabai stiprų, bet teigiamą ir statistikai reikšmingą ryšį su mokykliniu nerimastingumu. Tai reiškia, jog moksleiviai turi jausti tam tikrą nerimą, kad būtų motyvuoti mokymuisi, bet patiriamo nerimo lygis neturėtų būti aukštas. Šie duomenys atitinka Ch. D. Spielbergerio nuomonę, kad saikinga įtampa kelia mokinių motyvaciją.

5. MOKYMOŠI MOTYVACIJOS SKATINIMO BŪDAI

Ketvirtos klasės mokinių mokymosi motyvacija mažėja, tad reikia ieškoti būdų kaip ją skatinti. Pasak M. Pileckaitės – Markovienės (2001), stiprinant mokymosi motyvaciją reikia atsižvelgti į moksleivio asmenybės ypatumus, į tai, koks mokymosi motyvas yra dominuojantis. Atliktas tyrimas išryškino, jog daugumai tiriamųjų būdingas socialinio pripažinimo ir žymiai silpnesnis - vidinis mokymosi motyvas. Tad aktualu yra skatinti mokinių vidinę mokymosi motyvaciją.

Mokslinės literatūros analizė (Arends, 1998; Auškelis, 1998; Butkienė, Kepalaitė, 1996; Gage, Berliner, 1994; Jensen, 2001) įgalina pateikti tokius reikšmingus mokymosi motyvacijos skatinimo būdus:

1. Teigiamos emocijos ypatingai svarbios jaunesniojo amžiaus mokiniams. Vaiko noras mokytis stiprėja:
  - kai mokykloje jauku ir malonu;
  - kai jis nepervargsta ir yra darbingas;
  - kai per pamokas patiria sėkmės ir bendradarbiavimo džiaugsmą;
  - kai nauja mokymosi medžiaga yra patraukli ir pateikiama taip, jog žadina jo smalsumą.
2. Mokytojo pritarimas ir paskatinimas reikalingas mokiniams, tačiau pagyrimai ir kritika visada turi būti argumentuojami.
3. Mokytojas mokiniui turi suteikti pagalbą individualiai pagal poreikius ir tik tada, kai mokinys kažko nebesupranta, kai kažkas jam nesiseka, kai iškyla atsilikimo nuo klasės pavojus.
4. Mokytojas neturi naudoti blogo pažymio kaip bausmės ir suteikti mokiniui galimybę „pasitaisyti“, blogo pažymio įrašymą atidedant ateičiai.
5. Žodinių ir raštiškų pagyrimų naudojimas.
6. Retkarčiais mokytojas turėtų pasielgti netikėtai. Saikingai mokytojo panaudotos netikėtos situacijos ar užduotys pagyvina mokymosi procesą ir sustiprina mokymosi motyvaciją.
7. Pavyzdžiams reikėtų naudoti žinomą medžiagą.
8. Skatinti mokinius naudoti tai, ką jie jau yra išmokę.
9. Naudoti vaidmenų ir kitokius žaidimus.
10. Kiek galima mažinti konkuruojančių motyvacijos sistemų patrauklumą.
11. Kiek galima mažinti bet kokias nemalonus mokinio įsitraukimo į darbą pasekmes.

12. Sudaryti sąlygas mokiniui patirti džiaugsmą ką nors pasiekus. Kuo dažniau mokinys mato savo įgūdžiar kitų mokymosi rezultatų gerą kokybę, tuo labiau stiprėja jo noras ir toliau gerai tai daryti.

Mokslininkų atlikti tyrimai parodė, jog vaikai, kurių tėvai buvo griežti ir žaidžiant visada reikalavo laikytis taisyklių, mokykloje būdavo nekantresni ir priešiškesni. O vaikai, kurių tėvai juos ugdė įvairiais žaidimais, mokykloje buvo savarankiškesni, smalsesni, kūrybiškesni. Galimybė rinktis, teisė pačiam spręsti stiprina vidinę mokymosi motyvaciją, ugdo savarankiškumą (Berns, 2009). Tad galima teigti, jog tėvų auklėjimo stilius įtakoja mokinių mokymosi motyvus.

6. NERIMASTINGUMO ĮVEIKIMO BŪDAI

Atliktas tyrimas išryškino, kad 40% tiriamųjų būdingas padidėjęs arba aukštas nerimastingumo lygis. Tad aktualu siekti, kad mokinių nerimastingumo lygis mažėtų.

N. L. Gage ir D. C. Berliner (1994) nuomone, nerimastingumas stiprina motyvaciją tokiomis situacijomis, kai žmogus nėra varžomas. Tad atitinkamų mokymo metodų pasirinkimas, nerimo mažinimo būdų apmokymas padėtų pradinėms klasių moksleiviams geriau jaustis mokykloje, teigiamai paveiktų jų mokymosi motyvaciją.

Mokytojams neturėtų kelti rūpesčio nežymus mokinių nerimas. Toks nerimas netgi reikalingas asmenybės saviraiškai, mokymosi tikslams kelti ir įgyvendinti. Dalį įtampos gali padėti pašalinti leidimas naudotis atramine medžiaga, rūpestingos mokytojo nuorodos, praktinės veiklos organizavimas. Patyrus mokymosi nesėkmę, mokytojas neturėtų visados ją akcentuoti.

Psichinė įtampa glaudžiai susijusi su vaiko savęs vertinimu. Nuo to, koks aplinkinių požiūris, priklauso ir jo paties nuomonė apie save. Tad reikėtų pastebėti ir pagirti, paskatinti nežymius mokinio pasiekimus.

Būtų galima pasinaudoti V. Peiffer (2006) pasiūlymais, ką daryti vaikui, kuris pernelyg nerimauja dėl griežtų mokytojų, didelio mokymosi krūvio, kad jam nepasiseks. Šiuos patarimus kartu su mokiniu galėtų aptarti klasės auklėtojas, psichologas ar socialinis pedagogas:

1. Pagalvok, kodėl iš tikrųjų bijai mokyklos. Ar mokykloje tau kas nors kelia baimę? Galbūt griežtas mokytojas ar bendraklasiai, kurių bijai, nors jie tau nieko nepadarė? Arba gal turi rūpesčių namuose? Gal tavo tėvai dažnai barasi, gal nesutari su broliu ar seserimi, gal tėvai tau skiria per mažai dėmesio?
2. Pagalvok, ar galėtum su kuo nors iš suaugusiųjų aptarti savo rūpesčius. Galbūt galėtų padėti koks malonus mokytojas, tavo tėvai, supratingas kaimynas ar vyresnysis brolis? Nesistenk savo problemos slėpti nuo kitų. Dabar labai svarbu, kad apie tavo sunkumus žinotų kas nors iš suaugusiųjų, tada bus galima pradėti spręsti problemą ar bent ją sušvelninti.
3. Jei mokykloje tau visai nepakenčiama, jei mokytojai nuolat bara mokinius arba bijai daugelio bendraklasių, gal geriau pakeisti mokyklą?
4. Jei nelabai sekasi mokslas, paklausk, ar negalėtum lankyti papildomų užsiėmimų. Galbūt tau gali padėti bendraklasis, kuriam geriau sekasi tie dalykai nei tau. Kai suprasi, ko mokaisi, bus daug maloniau eiti į mokyklą.

Ketvirtos klasės mokinių laukia perėjimas į dalykinę sistemą, tad mokytojai galėtų supažindinti su penktos klasės ugdymo programomis, vadovėliais, organizuoti mokiniams susitikimus su penktų klasių dalykų mokytojais.

IŠVADOS

1. Atlikus jaunesniojo mokyklinio amžiaus (4 klasės) mokinių mokymosi motyvų tyrimą (pagal E. Zambacevičienės, D. Janulytės anketą „Kodėl aš mokausi“) nustatyta, kad daugumai respondentų būdingesnis socialinio pripažinimo motyvas.
2. Analizuojant gautus tyrimo rezultatus pastebėta, kad miesto mokyklose besimokančiųjų tarpe yra daugiau mokinių, kuriems būdingas vidinis mokymosi motyvas.
3. Atskleisti nežymūs skirtumai lyčių atžvilgiu: yra daugiau berniukų, negu mergaičių, kuriems būdingas socialinio pripažinimo motyvas.
4. Mokinių nerimastingumo lygiui nustatyti naudojant B. Fillipso metodiką „Mokyklinio nerimo diagnostinis įvertinimas“ nustatyta, jog tiriamiesiems yra būdingas padidėjęs arba aukštas mokyklinio nerimastingumo lygis.
5. Atskleisti nedideli skirtumai lyčių atžvilgiu: mergaičių nerimastingumo lygis yra aukštesnis nei berniukų.
6. Nustatyta, jog kaimo mokyklose ugdomų moksleivių nerimastingumo lygis yra žemesnis, nei besimokančiųjų mieste.
7. Daugumai tiriamųjų būdinga aplinkinių lūkesčių nepateisinimo, saviraiškos, žinių patikrinimo baimės.
8. Taikant Pearsono koreliacijos koeficientą nustatyta, jog:
  - socialinio pripažinimo motyvas teigiamai ir statistiškai reikšmingai koreliuoja su visais mokyklinio nerimo faktoriais. Ryšys su socialinio streso išgyvenimu yra esminis.
  - vidinis mokymosi motyvas yra silpniau statistiškai reikšmingai susijęs su mokyklinio nerimo faktoriais, lyginant su socialinio pripažinimo motyvu, išskyrus ryšį tarp vidinio mokymosi motyvo ir aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimės, kuris buvo statistiškai nereikšmingas.
9. Hipotezė pasitvirtino, jog egzistuoja ryšys tarp skirtingų mokymosi motyvų ir mokyklinio nerimo apraiškų ir stipriausias ryšys yra tarp socialinio pripažinimo motyvo ir mokyklinio nerimastingumo apraiškų.

LITERATŪRA

1. Arends R. I. (1998). *Mokomės mokyti*. Vilnius: Margi raštai.
2. Ališauskas A. (2004). Specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčio vaiko psichosocialinė savijauta bendrojo ugdymo klasėje. *Ugdymo psichologija*. Nr. 11-12, p. 12-17.
3. Augis R. (1984). *Jaunesniųjų moksleivių elgesys psichinės įtampos situacijose:(eksperimentinė medžiaga)*. Vilnius.
4. Auškelis R. (1998). *Mokinių mokymosi motyvacija. Atmintinė – rekomendacijos pedagogams*. Vilnius. Rankraštis.
5. Barkauskaitė M., Mišeikytė K. (2006). Mokinių adaptacijos ypatumai kritinių ugdymo(si) etapų metu. *Pedagogika*, 84 (201), p. 127-133.
6. Baublienė R. (2003). *Asmenybės raida ir nuolatinė saviugda*. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.
7. Benesch H. (2001-2002). *Psichologijos atlasas*. Vilnius: Alma littera. I tomas.
8. Benesch H. (2001-2002). *Psichologijos atlasas*. Vilnius: Alma littera. II tomas.
9. Beresnevičienė D. (2003). *Jaunojo suaugusiojo psichologija*. Vilnius: Presvika.
10. Beresnevičienė D., Markovienė M., Eidukevičius R. (1999). Jaunesniųjų moksleivių savęs vertinimas, psichologinė savijauta mokykloje bei mokyklinis nerimastingumas. *Ugdymo psichologija*. T. 2, Nr. 2, p. 13-19.
11. Berns R. (2009). *Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
12. Bitinas B. (1981). *Pedagogika: vadovėlis pedagoginių institutų studentams*. Vilnius: Mokslas.
13. Bitinas B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
14. Bobrova, L., Kazlauskienė, A., Lekavičienė, V., ir kt. (2008). *Kursinių ir baigiamųjų (bakalauro, magistro, specialiųjų profesinių studijų) darbų rengimo ir gynimo metodinės rekomendacijos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
15. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai.
16. Dealing With Childhood Anxiety. *Child Health Alert* (2009), Vol. 27, p5. [Žiūrėta 2009-04-05]. Prieiga per internetą: <
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=2&hid=104&sid=33b0b66a-5838-4d01-a316-bfca5f18771b%40SRCSM2> >
17. Dereškevičius P., Rimkevičienė V., Targamadžė V. (2000). *Mokyklos nelankymo priežastys : monografija*. Vilnius: Žuvėdra.

18. Diomšina B., Vyčiniene D. (2002). Vaikų ir paauglių nerimo sutrikimai. Psichoterapijos kryptys. *Medicina*. 38 tomas, Nr. 4, p. 466-470.
19. Gage N.L., Berliner D.C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma Litera.
20. Greenberger D., Padesky C.A. (2000). *Nuotaika paklūsta protui*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
21. Gučas A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas : Šviesa.
22. Gudzinskienė V. (2001). Mokyklinio nerimastingumo rodikliai ir juos lemiantys veiksniai. *Pedagogika*. Nr. 42, p. 91-99.
23. Hurlock E. (1972). *Child development*. New York: McGraw-Hill.
24. Indrašienė V., Suboč V. (2008). Sociopedagoginės pagalbos vaikams, patyrusiems mokymosi nesėkmes, prielaidos. *Pedagogika*. Nr. 89, p. 115-122.
25. Jakavičius V. (1998). *Žmogaus ugdymas. Įvadas į edukologijos studijas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
26. Jakutienė V., Bražienė N., Ramaneckienė I. (2005). Kai kurie metodai III-IV klasių mokinių nerimastingumui tirti. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 3(7), p. 33-42.
27. Jensen E. (2001). *Tobulas mokymas : daugiau kaip 1000 praktinių patarimų vaikų ir suaugusiųjų mokytojams*. Vilnius : AB OVO.
28. Jonynienė V. (1993). Pradžios mokyklos pertvarkymo gairės. *Lietuvos švietimo reformos gairės : straipsnių rinkinys*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
29. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
30. Juodaitytė A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis edukacinis aspektas: monografija*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
31. Juodeikytė A., Pocevičienė R. (2002). Pradinių klasių mokinių mokymosi motyvacija. *Edukologijos mokslo keliu*. Šiauliai: Šiaulių univ. 1-kl.
32. Jusienė R., Laurinavičius A. (2007). *Psichologija*. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto Leidybos centras.
33. Kasiulis J., Barvydienė V. (2005). *Vadovavimo psichologija*. Kaunas: Technologija.
34. Knasel, E., Meed, J., Rossetti, A. (2000). *Learn for your life: a blueprint for career-long learning*. Prentice Hall.
35. Kočiūnas R. (1995). *Psichologinis konsultavimas*. Vilnius: Lumen.
36. Kvieskienė G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
37. Laužikas J. (1993). *Rinktiniai raštai*. 1 t. Kaunas: Šviesa.
38. Legkauskas V. (2008). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vaga.

39. Lekavičienė R., Vasiliauskaitė Z., Antinienė D. ir kt. (2008). *Psichologija šiandien*. Kaunas: Technologija.
40. Lemme B. H. (2003). *Suaugusiojo raida*. Kaunas : UAB "Poligrafija ir informatika".
41. Martišauskienė E. (2004). Mokyklinio nerimo ir dvasinės sklaidos paralelės paauglystėje. *Ugdymo psichologija*. Nr. 11-12, p. 163-168.
42. Maslow A. H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
43. Milašauskienė J., Zambacevičienė E., Dapkevičienė V. (2008). Priešmokyklinio amžiaus vaikų intelektualinio brandumo, mokyklinio nerimo ir auklėjimo šeimoje stilių sąsajos. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 4 (20), p. 192-197.
44. Myers D. (2008). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
45. Muchina V. (1988). *Vaiko psichologija*. Kaunas: Šviesa.
46. Nasvytienė D. (2005). *Vaiko elgesio ir emocinės problemos*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
47. Perminas A., Goštautas A., Endriulaitienė A. (2004). *Asmenybė ir sveikata: teorijų sąvadas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
48. Piaget J. (2002). *Vaiko kalba ir mąstymas :vaiko logikos tyrinėjimai*. Vilnius: Aidai.
49. Peiffer V. (2006). *Pozityvaus mąstymo ABC*. Vilnius: Algarvė.
50. Pileckaitė – Markovienė M. (2002). *Vidinė darna ir jos raiškos vaikystėje savitumai*. Vilnius: VPU.
51. Pileckaitė-Markovienė M. (2001). Pradinių klasių moksleivių mokymosi motyvacija, psichologinė savijauta ir mokyklinis nerimastingumas. *Psichologija*. T.23 p. 37-49.
52. Pileckaitė-Markovienė M., Lazdauskas T., Nasvytienė D. (2006). Pradinių klasių mokinių kompleksinių adaptacijos problemų tipologija. *Ugdymo psichologija*. Nr. 16, p. 7-13.
53. Pileckaitė-Markovienė M., Nasvytienė D., Bumblytė D. (2004). *Vystymosi psichologija: vaikystė: [monografija]*. Vilnius: Enciklopedija.
54. *Psichologijos žodynas* (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
55. Rajeckas V. (1966). *Teigiama požiūrio į humanitarinius dalykus ugdymas : metodinė medžiaga*. Vilnius.
56. Ramanauskienė T. (2000). Vaikų baimės – norma ar patologija? *Sveikas žmogus*. [žiūrėta 2010-04-05]. Prieiga per internetą: <<http://sveikaszmogus.lt/index.php?pagrid=vaikas&lid=2&rodyti=str&strid=63&subtema=23>>
57. Reber S.A. (1995). *The Penguin dictionary of psychology*. London: Penguin Books.

58. Reece I., Walker S. (1997). *Teaching, training and learning. A Practice Guide*. Great Britain.
59. Rogers C.R. (2005). *Apie tapimą asmeniu: psichoterapeuto požiūris į psichoterapiją*. Vilnius: VIA RECTA.
60. Rupšienė L. (2000). *Nenoras mokytis – socialinis pedagoginis reiškiny*s. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
61. Silverman Wendy K., La Greca A. M., Wasserstein S. (1995). What Do Children Worry About? Worries and Their Relation to Anxiety. *Child Development*, 66, 671-686. [Žiūrėta 2009-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=5&hid=116&sid=3b540671-a39e-48c1-907b-a3427d4bd0d9%40sessionmgr7#db=a9h&AN=9506152717>>
62. Tulickas E., Zambacevičienė E. (2004). Mokinių mokyklinio nerimo apraiškos skirtingose ugdymo pakopose. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 3, p. 113-116.
63. Valinskienė R. (2005). III-IV klasių moksleivių mokymosi motyvacijos dinamika. *Švietimo vadyba reformos erdvėje : jaunųjų mokslininkų darbai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
64. Zaborskis A., Makari J., Žemaitienė N. (2002). Lietuvos moksleivių psichologinė būseną. *Biomedicina*. T.2. Nr.2, p. 107-112.
65. Zambacevičienė E. P., Makarovienė M., Žalpienė M. (2005). Sutrikusio intelekto paauglių nerimo apraiškos. Mokslinės konferencijos "Specialiosios pagalbos teikimas bendrojo ugdymo įstaigose" medžiaga, 2004 m. gruodžio 22 d. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
66. Zambacevičienė E., Tulickas E. (2004). Mokinių mokyklinio nerimo apraiškos skirtingose ugdymo pakopose. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 3, p. 113 – 116.
67. Zambacevičienė E.P. (2006). *Vaiko psichologinis pažinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
68. Žukauskienė R. (2002). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
69. Žukauskienė R., Kratavičienė R., Zlatkutė V. (2000). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų adaptacijos sunkumai. *VII tarptautinės mokslinės konferencijos „Švietimo reforma ir mokytojų rengimas“ medžiaga. Mokslo darbai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. P. 274-280.
70. Захаров А.И. (1998). *Неврозы у детей и подростков*. Санкт-Петербург.
71. Подласый И.П. (1999). *Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн.* – Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС.

72. Райгородский Д.Я. (Sud.) (1998). *Практическая психодиагностика*. Самара: издательский Дом „БАХРАХ“.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Mieli mokiniai,

Prašyčiau užpildyti šią anketą. Jums tinkamą atsakymo variantą pažymėkite.
Nuoširdžiai laikiu Jūsų atsakymų.

Apklausa yra anoniminė. Nei vardo, nei pavardės nurodyti
nereikia.

Tu esi: mergaitė berniukas

Kiekvieną teiginį atidžiai perskaityk ir įvertink balais. Atsakymą, kuris Tau labai svarbus, įvertink 5 balais, svarbų – 4, mažai svarbų – 3, visai nesvarbų – 2, neturintį jokios reikšmės - 1.

Eil. Nr.	Įvertinimas Teiginiai	Įvertinimas balais				
		5	4	3	2	1
1.	Patinka sužinoti ką nors nauja.					
2.	Noriu sugebėti įveikti iškilusius sunkumus.					
3.	Mokytis – mano pareiga.					
4.	Noriu tinkamai bendrauti su tėvais, mokytojais, draugais.					
5.	Malonu susilaukti pagyrimo.					
6.	Noriu būti pirmūnas.					
7.	Noriu toliau mokytis.					
8.	Noriu būti draugų mėgstamas.					
9.	Stengiuosi išvengti draugų kritikos.					
10.	Stengiuosi išvengti tėvelių bausmių.					
11.	Stengiuosi išvengti mokytojos pastabų.					

Atsakymą pažymėk per daug negalvodamas. Jeigu sutinki su teiginiu – žymėk „+“, jeigu nesutinku – „-“.

Eil. Nr.	Teiginiai	
1.	Ar sunku būti viename lygyje su klasės draugais?	
2.	Ar jaudiniesi, kai mokytojas ruošiasi patikrinti tavo žinias?	
3.	Ar sunku klasėje dirbti taip, kaip nori mokytojas?	
4.	Ar sapnuoji, kaip mokytojas pyksta?	
5.	Ar kada nors klasės draugas yra tau sudavęs ar mušęs?	
6.	Ar tu norėtum, kad mokytojas neskubėtų aiškindamas naują medžiagą?	
7.	Ar labai jaudiniesi atsakinėdamas ar atlikdamas užduotį?	
8.	Ar būna taip, kad bijai pasisakyti pamokoje, nes nenori padaryti kvailos klaidos?	
9.	Ar jaudiniesi, kai tave pakviečia atsakinėti?	
10.	Ar dažnai šaiposi klasės draugai, kai žaidžiate įvairius žaidimus?	
11.	Ar būna taip, kad tave įvertina mažiau nei tu to tikėjaisi?	
12.	Ar jaudintumeis, jeigu tave paliktų antriems metams?	
13.	Ar nori išvengti tų žaidimų, kuriuose vyksta rinkimai, todėl, kad tavęs niekuomet neišrenka?	
14.	Ar būna taip, kad pradedi drebėti, kai tave pakviečia atsakinėti?	
15.	Ar dažnai pagalvoji, kad niekas iš klasės draugų nenori daryti to, ko tu nori?	
16.	Ar labai jaudiniesi prieš atlikdamas užduotį?	
17.	Ar sunku gauti tokius įvertinimus, kokių laukia tavo tėvai?	
18.	Ar bijai, kad tau klasėje pasidarys bloga?	
19.	Ar šaipytūsi iš tavęs tavo klasės draugai, jeigu atsakinėdamas padarytum klaidą?	
20.	Ar tu panašus į savo klasės draugus?	
21.	Ar atlikęs užduotį jaudiniesi, kad gerai ją atlikai?	
22.	Ar tu įsitikinęs, kad dirbdamas klasėje viską gerai įsimeni?	
23.	Ar kartais sapnuoji, kad esi mokykloje ir negali atsakyti į mokytojo klausimus?	
24.	Ar tikrai dauguma vaikų elgiasi su tavim draugiškai?	

25.	Ar dirbi nuoširdžiai, jei žinai, kad tavo rezultatai bus lyginami su klasės draugų rezultatais?	
26.	Ar dažnai svajoji apie tai, kad mažiau jaudintumeis, kai esi klausinėjamas?	
27.	Ar tu kartais bijai būti ginčo dalyviu?	
28.	Ar labai jaudiniesi, kad mokytojas ruošiasi patikrinti tavo pasirengimą pamokai?	
29.	Tu gauni gerą įvertinimą. Ar kuris klasės draugas galvoja, kad tu nori įsiteikti?	
30.	Ar gerai jautiesi būdamas su tais klasės draugais, kuriems aplinkiniai skiria ypatingą dėmesį?	
31.	Ar būna taip, kad kai kurie vaikai, kalbėdamiesi tarpusavyje, tave nuveja šalin?	
32.	Kaip tu manai, ar praranda kitų žmonių simpatijas tie mokiniai, kurie nesusitvarko su savo mokymosi reikalais?	
33.	Ar tau neatrodo, kad dauguma tavo klasės draugų nekreipia į tave dėmesio?	
34.	Ar dažnai bijai atrodyti kvailai?	
35.	Ar tu patenkintas tuo, kaip su tavim elgiasi mokytojas?	
36.	Ar padeda tau mama organizuoti vakarėlius, kaip ir kitų klasės draugų mamos?	
37.	Ar dažnai galvoji, ką apie tave mano kiti?	
38.	Ar tikiesi ateity mokytis geriau nei dabar?	
39.	Ar manai, kad tavo mokyklinė apranga tokia pat tinkama, kaip ir klasės draugų?	
40.	Ar dažnai galvoji, ką apie tave mano kiti, kai atsakinėji pamokoje?	
41.	Ar turi gabūs mokiniai tokių savybių, kurių neturi kiti mokiniai klasėje?	
42.	Ar pyksta ant tavęs klasės draugai, kai tau pasiseka būti pranašesniu už juos?	
43.	Ar tu patenkintas tuo, kaip su tavimi elgiasi klasės draugai?	
44.	Ar gerai jautiesi, kai pasilieki su mokytoju vienas?	
45.	Ar klasės draugai juokiasi iš tavo išvaizdos ir elgesio?	
46.	Ar tu manai, kad savo namų darbais rūpiniesi labiau nei klasės draugai?	
47.	Ar nori verksti, kai negali atsakyti į klausimą?	

48.	Ar kartais vakarais gulėdamas lovoje, galvoji apie tai, kas bus mokykloje rytoj?	
49.	Ar atlikdamas sunkią užduotį jauti, kad viską ką anksčiau gerai žinojai, esi pamiršęs?	
50.	Ar dreba ranka, kai atlieki užduotį?	
51.	Ar jaudiniesi, kai mokytojas ruošiasi duoti užduotį visai klasei?	
52.	Ar gąsdina tave žinių patikrinimas mokykloje?	
53.	Ar jauti baimę, kad neįveiksi užduoties, kurią mokytojas ruošia visai klasei?	
54.	Ar sapnuoji, kad klasės draugai gali padaryti tai, ko tu nesugebi?	
55.	Mokytojas aiškina temą. Ar tau atrodo, kad klasės draugai supranta ją geriau negu tu?	
56.	Ar jaudiniesi eidamas į mokyklą, kad mokytojas gali duoti kontrolinį darbą?	
57.	Tu atlieki užduotį, ar tau atrodo, kad viską darai blogai?	
58.	Ar dreba tavo rankos, kai mokytojas liepia atlikti užduotį lentoje prieš visą klasę?	

Dėkoju už atsakymus!

Tyrimą atlieka Šiaulių universiteto edukologijos magistrantė Lina Jurgelionytė – Šmukštienė. Iškilius klausimams, galite skambinti tel. 8 – 687-77359.

		Bendras nerimo lygis mokykloje	Socialinio streso išgyvenimas	Frustracija siekiant tikslo	Saviraiškos baimė	Žinių patikrinimo baimė	Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė	Žemas fiziologinis atsparumas stresui	Problemos ir baimės santykiuose su mokytojais	Socialinio pripažinimo motyvas
Bendras nerimo lygis mokykloje	Pearson Correlation	1	,389(**)	,643(**)	,555(**)	,953(**)	,617(**)	,712(**)	,525(**)	,341(**)
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	200	199	199	200	200	200	200	199	200
Socialinio streso išgyvenimas	Pearson Correlation	,389(**)	1	,545(**)	,364(**)	,390(**)	,325(**)	,271(**)	,546(**)	,442(**)
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	199	199	198	199	199	199	199	198	199
Frustracija siekiant tikslo	Pearson Correlation	,643(**)	,545(**)	1	,430(**)	,593(**)	,599(**)	,524(**)	,792(**)	,369(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	199	198	199	199	199	199	199	199	199
Saviraiškos baimė	Pearson Correlation	,555(**)	,364(**)	,430(**)	1	,565(**)	,376(**)	,515(**)	,454(**)	,327(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000
	N	200	199	199	200	200	200	200	199	200
Žinių patikrinimo baimė	Pearson Correlation	,953(**)	,390(**)	,593(**)	,565(**)	1	,521(**)	,649(**)	,546(**)	,371(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000
	N	200	199	199	200	200	200	200	199	200
Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė	Pearson Correlation	,617(**)	,325(**)	,599(**)	,376(**)	,521(**)	1	,401(**)	,426(**)	,199(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,005
	N	200	199	199	200	200	200	200	199	200
Žemas fiziologinis atsparumas stresui	Pearson Correlation	,712(**)	,271(**)	,524(**)	,515(**)	,649(**)	,401(**)	1	,416(**)	,273(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000
	N	200	199	199	200	200	200	200	199	200
Problemos ir baimės santykiuose su mokytojais	Pearson Correlation	,525(**)	,546(**)	,792(**)	,454(**)	,546(**)	,426(**)	,416(**)	1	,364(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000
	N	199	198	199	199	199	199	199	199	199
Socialinio pripažinimo motyvas	Pearson Correlation	,341(**)	,442(**)	,369(**)	,327(**)	,371(**)	,199(**)	,273(**)	,364(**)	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,005	,000	,000	
	N	200	199	199	200	200	200	200	199	200

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Correlations

		Bendras nerimo lygis mokykloje	Socialinio streso išgyvenimas	Frustracija siekiant tikslo	Saviraiškos baimė	Ūnių patikrinimo baimė	Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė	Žemas fiziologinis atsparumas stresui	Problemos ir baimės santykiuose su mokytojais	Vidinis mokymosi motyvas
Bendras nerimo lygis mokykloje	Pearson Correlation	1	,389(**)	,643(**)	,555(**)	,953(**)	,617(**)	,712(**)	,525(**)	,186(**)
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,008
	N	200	199	199	200	200	200	200	199	200
Socialinio streso išgyvenimas	Pearson Correlation	,389(**)	1	,545(**)	,364(**)	,390(**)	,325(**)	,271(**)	,546(**)	,241(**)
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,001
	N	199	199	198	199	199	199	199	198	199
Frustracija siekiant tikslo	Pearson Correlation	,643(**)	,545(**)	1	,430(**)	,593(**)	,599(**)	,524(**)	,792(**)	,257(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	199	198	199	199	199	199	199	199	199
Saviraiškos baimė	Pearson Correlation	,555(**)	,364(**)	,430(**)	1	,565(**)	,376(**)	,515(**)	,454(**)	,333(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000
	N	200	199	199	200	200	200	200	199	200
Ūnių patikrinimo baimė	Pearson Correlation	,953(**)	,390(**)	,593(**)	,565(**)	1	,521(**)	,649(**)	,546(**)	,222(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,002
	N	200	199	199	200	200	200	200	199	200
Aplinkinių lūkesčių nepateisinimo baimė	Pearson Correlation	,617(**)	,325(**)	,599(**)	,376(**)	,521(**)	1	,401(**)	,426(**)	,002
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,974
	N	200	199	199	200	200	200	200	199	200
Žemas fiziologinis atsparumas stresui	Pearson Correlation	,712(**)	,271(**)	,524(**)	,515(**)	,649(**)	,401(**)	1	,416(**)	,225(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,001
	N	200	199	199	200	200	200	200	199	200
Problemos ir baimės santykiuose su mokytojais	Pearson Correlation	,525(**)	,546(**)	,792(**)	,454(**)	,546(**)	,426(**)	,416(**)	1	,284(**)
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000
	N	199	198	199	199	199	199	199	199	199
Vidinis mokymosi motyvas	Pearson Correlation	,186(**)	,241(**)	,257(**)	,333(**)	,222(**)	,002	,225(**)	,284(**)	1
	Sig. (2-tailed)	,008	,001	,000	,000	,002	,974	,001	,000	
	N	200	199	199	200	200	200	200	199	200

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).